



SLOVAN

mesečnik za književnost,
- umetnost in prosveto -

IX. - 1911. - 7.



VSEBINA.

Vojeslav Molé: Moji nevesti . . . 195	Književnost:
Ivo Vojnović: Smrt majke Jugo- vičev 197	„Volja in dejanje“. — Školjka. — Krivopri- sežnik. — Temelji in načela ustavnosti. — Dr. Ogrizovičeva drama „Hasanaginica“. — „Trojanci i Arijevci“.
Marica: Zavoljo ljubezni 202	Glasba:
Al. Gradnik: Rododendron 204	O „Novih Akordih“. — „Prvence za glasovir“.
Utva: Vesna 205	— Glasbena Matica.
Mara Tavčarjeva: Vesni 205	Umetnost:
M. Pirnat: V Groharjevi sobi 206	Dunajska „Künstlergesellschaft“. — Indivi- dualizem v umetnosti.
A. Funtek: Na pot 208	Raznoterosti:
Milan Pugelj: Pavla 211	Tragična usoda Lj. Gaja. — Kralj Matjaž in Peter Dojčin, ban varadinski. — Mariborska pisma.
Narodne pravljice 215	Naše slike.
Listek 218	

LISTNICA UREDNIŠTVA.

Št. B. na St. T.: „K solncu in rožam“ izgublja ob koncu moč, ker pove — „besedo“, t. j., preveč; tudi v umetnosti velja, da je treba „molče trobentati“. Ne velja Vaš konec tudi za to, ker je nekaka pridiga, in sicer prav vsakdanja pridiga, ki izpodbujata z golimi besedami k delu in zopet k delu; povrh pa še „krvavi pot“, ki je polival „umetnika“! Konec zato izpustim. Sredi Vaše črtice se povečuje priroda; to povečevanje dobi pomen, če se da prava priroda (vnanja priroda) pojmiti obenem simbolično, t. j. kot prirojena človeška sila; da pa bo ta simbolika mogoča, je treba opis prirode, kakor je v šolskih nalogah, nekoliko izpremeniti. — **M. S. v T.:** Nesprejemljivo. — **J. B. v Lj.:** Sprejeto. — **Sambom:** „V vlaku“ je relativno boljše. — **R. R. v J.:** Najboljša je „Kdo je bolj fantasten“. — **Stanislav K.:** „Zvečer“ izide. — **Gosp. knjigovezu Vinku Kr.** se je „Obisk“ pone-srečil, a sledeča pesem je vredna, da jo natisnemo:

POMLAD.

Puhti iz zemlje vsepovsod pomlad
in solčni žar ogreva cvetje mlado,
Pa boža z žarki ga kakor da rado
stopilo dol do njega bi do cvetnih trat.

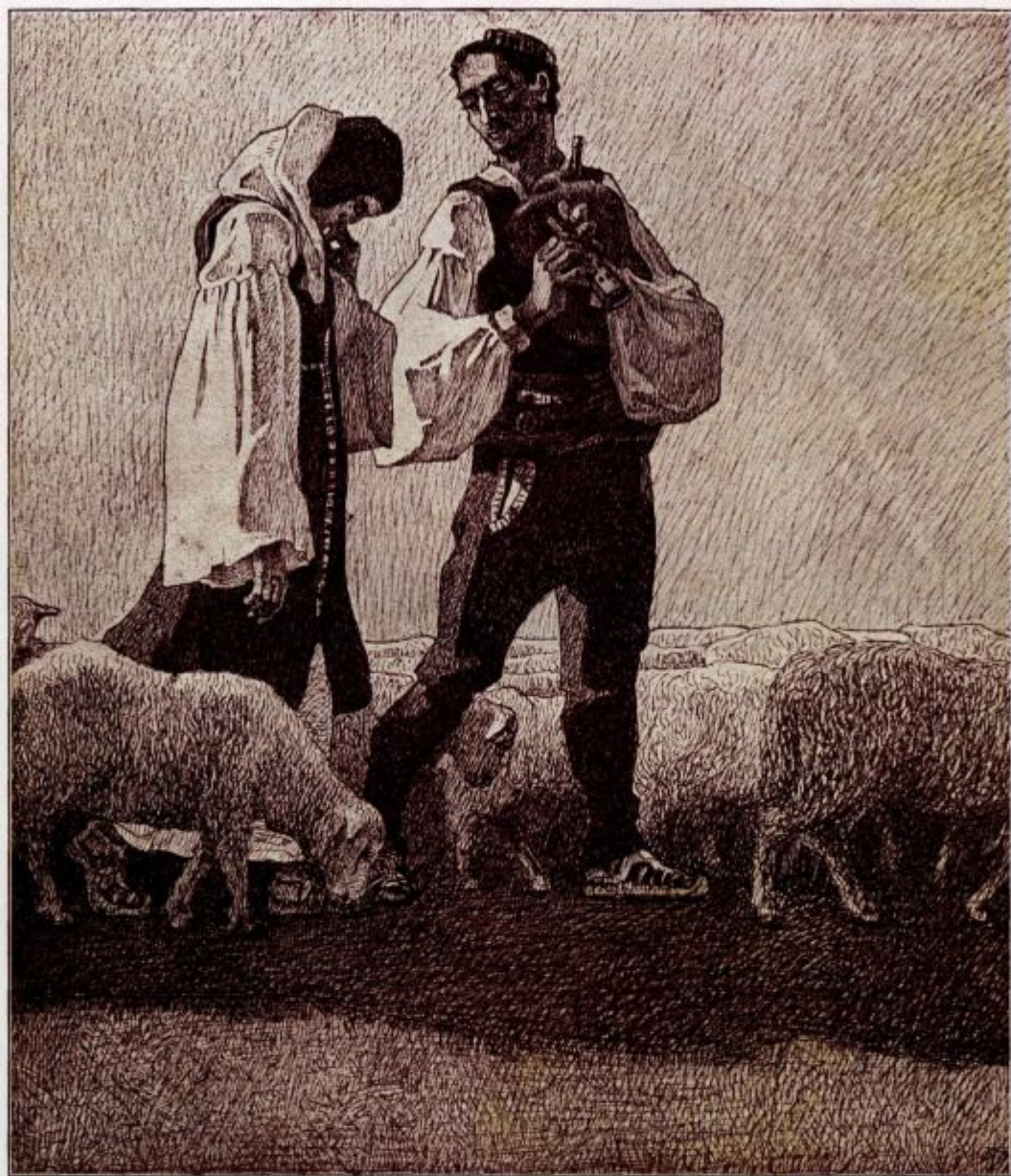
Ti dušo meni, deva, si ogrela,
v srcé si mi prinesla cvetni maj,
življenje, tožno prej, se zdi mi zdaj
kot nova bi pomlad se razcvetela.

Tridesetletnici Jurčičeve smrti bo posvečena ena prihodnjih števil „Slovana“. Dobrodošle bodo razprave o poedinih delih Jurčičevih, poročila o njegovem življenju in delovanju vobče, nadalje o vplivu, ki so ga imeli na mlajšo generacijo Jurčičevi spisi kot često prvo in edino slovensko čtivo itd.

Dr. Fr. Ilešič.

Nenaročenih rokopisov uredništvo ne vrača!

Naročnina „Slovana“ znaša na leto 12 K, na pol leta 6 K, na četrt leta 3 K. Posamezni zvezki po 1 K 20 h. Dijakom je naročnina znižana 10 K letno. Za Nemčijo 13 K 50 h, za druge države 15 K. — **Cena inseratom:** Dvostopna petit-vrsta 30 h za enkratni natis; za večkrat po dogovoru. u



„... SVIRA V DIPLE VESELO, A
DEVOJKA GRE POLEG NJEGA
VESELO IN VENOMER PLAKA“.

LJUBA BABIC ml.: AŽDAJA IN CARJEV SIN.



MOJI NEVESTI.

1. V VEČERIH, KO LJUDJE SO KAKOR SANJE.

V večerih, ko ljudje so kakor sanje,
ki tonejo med sence v ur molčanje,
cveto ob tajnostnih potéh vrtovi
in vsepovsod se sipljejo cvetovi
z dreves na moje steze osamljene.
Le misli spremljajo me — bele žene —,
vse tihe, vse dehteče, vse opojne,
vse kakor plahe grlice pokojne.
A ena je med njimi vsa ognjena,
prediven sen je govorica njena:
spletana je iz tvojega imena.

2. V ŠKRLATU ROŽ GORIJO BALUSTRADE.

Villa d' Este. Tivoli pri Rimu.

V škrlatu rož gorijo balustrade,
med njimi v šumu sanjajo kaskade
kristalnih vod, zamišljene ciprese
na sinjem smehu nebesa temne se,
sto slavcev vriska v vejah jim pomlad.

Sto slavcev vriska srcu: „Ej, naš brat!
Le pesmi smo ti v dušo zasejali,
zdaj smeh ti cvete v njej ko sto livad.“

Trepeče list mi vonjajoč v dlaneh,
trepeče v njem besed opojnih smeh:
„Vetrovi s Tatre so meglè razgnali,
spet v solncu kopljejo se Visle vali
in s cvetjem loke je posipal maj.
In kot tedaj, moj dragi, kot tedaj,
ko našla sva kot v pesmi se brezdanji,
za mestom v parku spet cveto kostanji!
In vse o tebi govori . . . Goré,
nebo in moje radostno srcé . . .“

Trepeče listič. Plameneč škrlat
nad Rimom v dalji se v somrak razgrinja.
Iz senc zre vame marmorna boginja;
v škrlatu temnih rož gorí pomlad,
sto slavcev v njenih grudih se smeji
in vriska srcu: „Ej, naš brat, naš brat . . .“

3. PISMO.

Večer je. In sred tajnostnih tišin
ti pišem list iz žalostnih tujin
in zdi se mi ko v snu, da nisem sam,
da ti si tu, da s tabo šepetam.
A ni te, ni. Srebrn le gobelin
raz steno vame zre ko tih spomin.
Smeji na njem se rožnat rokoko,
smeji na njem pomladno se nebo
in ves Citerin gaj je poln šumenj,
zatišja so vsa polna žuborenj.
A kjer kamnit Kupidov kip stoji,
pod njim na klopi parček mlad sedi,
ko sanje tih je njunih zvok besed.
Poslušaj in strmi narcizov cvet,
poslušaj ju opoj dehtečih trav
in šepeta vetrovom do daljav
mameč odmev: „Ljubav, ljubav, ljubav . . .“

Smeji se blede, stari gobelin
in zre mi v dušo kakor tih spomin.
In zdi se mi, da ti in jaz sva to
in da krog naju sanja rokoko.

4. SVIDENJE.

„Bolesti so ti lice razorale,
zapisana ti žalost je v očeh —“

„A ceste moje svete so ostale,
nevesta, ljubim te ko v davnih dneh.“

„Ponos tvoj kakor solnce je gasnoče,
jesenski trudni šum je tvoj smehlaj.“

„In vendar poln sem radosti pojoče
in vendar suženj tvoj sem ko nekdanj.“

„Iskalo te je moje hrepenenje
v bojazni polnih in samotnih dneh —“

„In glej, zdaj zopet vrt je vse življenje
in vsepovsod čez noč zacvel je smeh.“

5. DVOGOVOR.

Še vedno ti v sanjah breze šumijo
in v solncu se jezero v dolu smehlja
in slavčeve pesmi se v bregu topijo?

„Da, kakor tedaj še moja si vsa . . .“

Še veš? Kot ptica se jadro leskeče
in v srcu ljubezen ko sen trepeta,
besede polne opojne so sreče —

„Da, vedno edina, moja si vsa . . .“

6. HIMNA.

V slednji čaši, ki jo dvigam k robu ust,
spi radósti in bolesti
nepojmljiva slast;
v slednji čaši, ki jo dlan
iz brezdanjega morjá zajema hrepenenja,
spi na dnu opoj,
ves kipeč ko srčna kri,
ta opoj —
si ti.

Jaz popoten sem žetjav,
čez goré, čez lese,
čez morjá sinjine,
čez oaz samotnih mir,
čez pustinje,
skoz škrlatnih zarij ognje
nosi me neskončno hrepenenje;
in vse moje hrepenenje —
to si ti.

Tisoč mojih je poti.
Križajo se ceste mojih ladij

na penečih valih
pod večeri solnčnih dni,
zgrinjajo se
v plamenečo sled
in hite med sence tihega pristana,
in ta moj pristan —
si ti.

Kje so pesmi mojega življenja?
Kdo jim ve besede? Kdo napev?
Vse so polne tvojega imena,
polne tvojih so skrivnosti
himne plamenečih sanj,
vse so rože v mojem vrtu
in ta vrt —
si ti.

7. VEČERNI RAZGOVOR.

„O dragi, kakor Krist prišel si k meni,
ko trudni Krist k samaritanski ženi,
in poln je zvezdnih sanj ves govor tvoj —
zdaj duša mi je zrelih dni pokoj.“

„Zdaj moji sni so vrti razcveteni,
kar zrl sem v tebi ogenj pritajeni.
Samaritanka moja si nocoj —
poln zvezdnih sanj je usten ti napoj.“

„Predivno v noč nocoj šume platane . . .
Daljave tvoje so mi nepoznane,
a vem, je bog, ki v tebi govori —“

„O mila, v tebi videl sem vse raje,
okusil vse skrivnosti, vse smehljaje,
ker vedi — ti si jaz in jaz sem ti . . .“



SMRT MAJKE JUGOVIĆEV.

DRAMSKA PESEM V TREH SPEVIH.

(Dalje).

TRETJI SPEV. KOSOVO.

Na Kosovem.

(Veliko poldnevno solnce. Kakor daleč sega oko, se širi polje, od klasja pozlačeno in z livadami, drevjem in grmovjem porastlo. Žito je mestoma pogaženo in poruvano, kakor da ga je ravnokar potolkla toča ali nevihta; a tja proti gledalcu se je že dvignilo in se ziblje v težkem letnem dihu. Med žitom se povsod rdeči žarko makovo cvetje. — Na desni star, debel hrast, edina senca v tolikem razkošju svetlobe in barv.

Poletje je! — Veliko solnčno leto dozorele žetve, polno cvrčanja živahnih cvrčkov in pohlepnihi vetričev, ki so se kakor poskrili v hrastovih vejah. Tam v daljini obzorja je zlata megla pokrila nedogledne prostore, zastrla gore in bregove, zčila se z žarki ugašajočih pogorišč in je obvila s solnčno tenčico vse, kar še živi in kar trohni mrtvo na Kosovem. — Tu in tam zatemni črna jata gavranov mirno vedrino. Včasi se spuste dol na polje, tedaj zašume kakor črvi na gnilem mrtvišču. Ali razcvetla zemlja jih ne čuje, ker je tudi njo slavodobitno solnce vso opojilo in omamilo. — Ko smo se začudeni zagledali v to nenadno vedrino Kosovskega poldnevnega mira — pred očmi nam še igrajo črne sence nočnih strahov na Jug-Bogdanovi kuli! — se nam nehote v dnu duše oglasi večna nadeja: „Ali ni bilo vse tisto samo sen? . . . Trenotek še čakamo, ali ne bo iz tega poletnega miru zabrlizgnil glas, odmev, lik izpolnjene usode.

In ta lik se pojavi! . . .)

Starka (zgrbljena, siva, škrbasta pride z desne strani, s svetlo koso na rami. Prišla je, da požanje zrelo žito, sama v toliki obsežni božji žetvi! — Starka se sredi razpotja ustavi in gleda na vse strani, a najbolj v nedogledno megleno daljino. Pa čudeč se zamahne z roko, roka je od starosti vsa črna in sajasta v mladem poldnevnem sijaju. Začne razmišljati, govoreč glasno, kakor delajo pač starke).

Vse končano!

Pomorili,
podavili,
poteptali zlata polja,
popalili,
pogazili,
ko da sodnji dan je sinil! —

In zdaj, glejte,
polno klasje
spet se dviga,
vzravna
in se ziblje,
klanja
ponosito
in pozivlje kakor lani:
„Kje so kose, da me pokosijo?
Kje so roke, da zvežó me v snope?“ (se
obrne na levo).

Evo, tu je, siva starka!

Le ne boj se! — Tu sem! —

Tu sem! — (gleda na okrog)

Odkedaj te nisem žela! —

Bog, oprosti!

Zábila sem,

kaj je naše! (bliže klasju)

To je Marka,

proti jutru nam soseda,

to pa Jova, ki je zbežal!

To pa Pavla, ki je padel!

To pa tukaj, to je — naše! . . .

Naše?! (zakima z glavo, nasloni se na
koso in se zamisli)

Mož moj, Uroš! oj, že davno

je poginil ob Marici.

Deca vsa me zapustila

in pomrla

v bojih tukaj — tamkaj —

za stotero gospodarjev!

Tak' ostala sem naposled,

s polno kočó unučadi!

Toda glej — pozval jih

car je Lazar

vse na vojsko! —

Kje so?

Kaj so?

Bog to vedi!

Morda padli so, ko drugi.

Ali snahe? oj — zbežale!

Jaz pa sama
sem ostala,
tako stara in betežna,
da še Turki niso h'teli
me zaklati!
„Je prestara!“ — so kričali
in so kočo mi zažgali. (Skoro s posmehom)
Starka pa je modra bila
in jedinega
slabiča —
vnúčiča je v peč poskrila!
V peč ga skrila,
in rešila! (gledaje na okoli, vdari s koso
po tleh)

Torej moje — in pa vnuka! (gre med
žito, ki je na levi strani)
To zlató je in oródje zvesto! (prične kositi)
Žive glave so poželi —
a za koga?! —
Pokosim i jaz zdaj tebe —
vsaj za koga! (Vnučič pride, gol in bos,
rdeč ko jabolko, za seboj vleče dolgo sabljo)

Vnučič (starki):

Stara mati!
Vidiš, kaj sem našel!

Starka:

Sabljo, duša?!
Evo mi junaka?!

Vnučič:

Tamkaj v grmu
izpod lipe,
kjer metuljček
mi je sedel!
Tja sem stekel,
da ga primem —
hop — imam ga!
Oh, odletel mi metulj je,
jaz pa pal sem na junaka,
ki je v hladu
tam počival!

Starka:

Na junaka? Koga?

Vnučič:

Vprašati ga h'tel sem, mati —
toda mrtev bil je, —
v lice bil je ves zaripel!
Jaz ga kličem — a ne čuje;
jaz ga sunem — ne spodí me!
Mrtev — mati —

— kakor mrtev! —
Jaz pa sabljo sem otel mu.
Ta še meni bo služila!

Starka:

Tebi!... Tebi!...
Jágnjiče ti malo!

Vnučič:

Mati, sabljo mi pripaši,
da še jaz zdaj pojdem v vojsko,
kjer je očka, — da ga najdem!

Starka:

Molči! ti junak metuljev!
Ti boš kočo razdejano — zopet dvignil!
Ti boš polja pokončana — spet obdelal
in ko klasje bode polno — kakor danes,
takrat ti boš žel napore svoje! —

Vnučič (joče kljubovalno):

Nočem! — Nočem!
Sablja je moja!
Jaz bom to — kar bil je očka!
Korenjak junaški!

Starka (zagradi sabljo):

Ti boš kopal
in boš zobal!
A ti sablja — tukaj léži! (vrže sabljo v
pšenico, pak hitro k dečku):
Semkaj pojdi, da pomagáš!
Snopje veži,
proč ga nosi!
Pomni to: da smo brez kruha,
radi samega junaštva! (Starka žanje, de-
ček pobira klasje)
Glasovi (z desne strani, jadni, silni):
Jaoh — vode! — vode!
Naprej! — Jaoh — Vode!
— Crkni, ti nevernik! —

Vnučič:

Vidiš, mati, zdaj bi sabljo rabil!

Starka (v strahu):

Ej ti norček, tiho bodi!
Tu le skrij se!
Doli! — doli!
Da sovrag te ne zapazi,
ker z otročjim mesom
rad bi glad si tešil! (Skrije dete pod
snopje)
Naj kosti so jim proklete! —

Vse končano,
vse propalo,

a še vse se tod potika! (Starka dela, kakor bi žela. — Silen hrum, kletve, psovke, smeh in stokanje. Mimo pride truma krščanskih jetnikov. Vsi se revni, onemogli, ranjeni, premrli, vlečejo zvezanih rok, s konopcem krog vratu. Znoj in prah in neusmiljeno solnce jim je izjedlo oči in usta, iz njih prodira živalski krik nečloveških muk, ki se z mrtvaškim žalovanjem širi prek razcvetle zemlje. Turki na konjih, oboroženi s kopji, biči in golimi meči, tirajo izmučeno krdelo kakor Krista na Kalvarijo).

Sužnji:

Vode! — vode! — Mi umremo!

Prvi Turek:

Glej tam reko, nejevernik!
Vso izpij do zadnje kapljel

Drugi Turek (bijoč z bičem po sužnjih):

Molči, raja, zdaj ste naši sužnji,
Niste znali biti gospodarji!

Sužnji:

Jaoh — majka!
— Jaoh — vode!
— Jaoh!

Tretji Turek (starki smejoč se):

Aferim ti, babka,
psica stara!
Kaj še žanješ,
ko je smrt že žela? —

Starka (se ne obrne in neprestano dalje žanje):

Spravljam živež,
mrtvim, ko zbudé se.

Četrty Turek (jej vrže odsekano glavo, ki jo je bil na sedlo privezal):

Da mi ga nasitiš, starka! (Turki se smejejo, glava se zavalí v žito).

Sužnji (zavijejo na levo):

Vode! — vode!

Turki (gredo mimo, goneč jih):

V vodo! — v vodo! (odidejo, javk se gubi v daljino)

Starka (se obrača polagoma za njimi):

Smo rodile jim zato junake?

Vnučič (pogleda izpod snopja):

Ali so že mimo, mati? —

Starka (v strahu kakor zgoraj):

Molči, dete! Še so na obzorju!

Vnučič (zavrisne):

Jaoh, mati!

Mrtva glava gleda!

Starka (ga hitro porine):

Ná, tu snopje! —

Kaj tako jo gledaš! —

Hodi! — beži!

Volkodlák bo prišel! — (Vzame koso, naprti snopje na sé in na dečka in se napoti na desno).

Vnučič (odide z njo):

Kaj se koljejo ljudje med sabo,
ko takó lepó zori nam klasje?

Starka:

Da, zakaj to?

Ker ljudje več niso! (oba odideta).

(Zopet velik solnčni mir. V tej tišini poldneva, ko vse sije in vse počiva, se naposled oglasi pravi glas te narave in tega pogleda, tisti, ki se je že od nekdanj razlegal o polni Kosovski žetvi. — Glas pastirske piščali. — Cvrčki in vetriči so umolknili, da se je naslušajo. Še trenotek, glas se približuje, — evo ga, tu je — on je!)

Pastir (mladenič kakih 15 let, gre mirno, goneč nekaj ovac, zvezanih z vrvjo prek nog, da ne bi zopet pobegnile. Svira in se mirno zagleda v svojo svirel; — že je krenil na polje, kar mu zastavi pot —)

Slepec goslar (starec z beraško palico v roki, z goslimi preko rame. Ustavi se, se obrne proti glasu, ki je hotel mimo iti).

Oj piščalka, nežni glasek!

Nehaj peti, pa povej mi:

Jeli daleč do Kosova,

kjer je srbska vojska preminila?

Pastir:

Kaj me vprašaš, ko si na Kosovem?

Goslar:

Baš na slavnem in krvavem polju?

Pastir:

Bo že slavno, če ti praviš —
Al' krvavo?! — Jaz tu vidim
samo solnce, žito, cvetje.

Goslar:

Vsega tega jaz ne vidim,
tuje vodijo oči me,
tuje hranijo me róke,
tuje roke, težke muke.

Pastir (mu pogleda za trenotek v oči in mu
ponudi roko).

Ti si slepec! — Evo roke —
da tja v senco te povedem. (Pelje ga v
hrastovo senco).

Tu počakaj, da kdo pride,
ki pové ti, kaj je bilo —
kaj minilo,
kaj se je zgodilo! (starec sede).
Meni so Turčini,
da povem resnico,
stajo zapalili,
ovce moje so povsod se
glupe razkropile! —
Zdaj je treba — zdrav ostani, starec! —
jih iskati, dokler vseh ne najdem. (Odide,
kamor so mu ovce ušle, in jih kliče).

Oj, ti mala!
Ná ti mala!
Stoj, počakaj! —

Goslar (odide; piščal se za trenotek še sliši,
pa neha).

Čujem klasje — z vetrom poigrava,
čujem drevje — z njim se razgovarja,
čujem murnovo cvrčanje v travi
in piščalko — prazne sanje v bdenju! —
Toda slava, kje si se zakrila,
da ne čujem orlovega krila? (Zvonek
smeh klikne iz ženskega grla).

Goslar (prisluskajoč!)

Ali glas to mlade je ženjice,
ali petje ptice prepelice?

Kosovka devojka (Pride s polja; vrhuja
obleka je rdeča, na glavi nosi venec makovega
cvetja. Zasukala si je bele rokave do belih laktov,
v rokah nosi dva zlata vrča. Prihitela je z zgornje
poti, glasno se smejoč; ko pride sredi raz-
potja, postavi vrča na tla ter polagoma pleše, zi-
baje se okrog njiju. V očeh ji je čuden plamen,
glas tenek in otožen).

Jaz prihajam preko sela —
oj dodo — oj dodo le —
A oblaki preko neba —
oj dodo — oj dodo le.
Jaz hitreje — oblak hitreje —
oj dodo — od dodo le. (tiše, kakor v
strahu).

So oblaki me pretekli,
oj dodo — oj dodo le (skoro v joku)
Žito — vino porosili
Oj dodo — oj! dodo — le! (se spusti
lahno na zemljo in zajoče).

Goslar:

Kaj ta glas pomeni? —
Kaj pomeni pesem?

Kosovka devojka (gleda izpremenjenega
lica na tla in nekaj šteje):

Prvi, ta je vojvoda Milošu,
drugi, ta je Kosančič Ivane,
tretji pa je Toplica Milane!

Goslar:

Sestra draga, Kosovka devojka,
kaka silna te nadloga muči,
da prevračaš po krvi junake?

Kosovka devojka (kakor gori, odgovarja ne-
znanemu ji glasu):

Jaz se šetam po bojišču mlada,
če junaka živega še najdem,
da z vodico hladno ga umijem,
založaj dam belega mu kruha.

(pogleda na prazni ročki, vzklikne in hitro vstane)
Jaoh, brate, Orlovičev Pavle!
Čakaj! — tečem — zmanjkalo mi vode!
(Hoče steči, zopet obstane in sledi nove,
globoke spomine).

Res, ozrl se je, pogledal na me:
„Bóga prosí, duša moja draga,
da se zdrav iz tabora ti vrnem!
Tebe, duša, dobra sreča najde,
vzeti hočem te za zvesto ženo!“

(Molk. Devojka zadrhti in se plašno ogleduje):
In odšli so vojvodi vsi trije,
njih jaz danes po bojišču iščem! —

Goslar (se ji približuje z velikim pomilovanjem):

Ah, ne joči, Kosovka devojka!
Na Kosovem slavno so umrli! —

Kosovka devojka (ga pogleda s strahom):
Da so mrtvi! — Kdo to pravi, starec?

Goslar (kakor zgoraj):

Že je pesem prek poljan hitela,
da spomin ohrani dni nesrečnih.
Ti pa pojdi na svoj beli dvorec,
ne krvavi krila, ne rokava!

Kosovka devojka (zaječi iz belega grla):

Joj mi — zla usoda me preganja!
Da, sirota, bor zeleni primem,
on bi zelen se takoj posušil! (zajoče in
pade starcu okoli vratu).

Goslar (popelje devojko izpod hrasta):

Tu počij se, Kosovka devojka,
preden pojdeš na svoj beli dvorec!

Kosovka devojka (se zagleda v tla):

Znaš li, starec, tisto drobno pesem:
„Nimam bora,
nimam dvora,
vse nam voda
je odnesla!“ —?

Goslar:

Tožna in izmučena si, hčerka,
od strahu pač vsega, kar tu vidiš. —

Kosovka devojka (se dvigne, a s preplašenim
pogledom zopet sledi bolne vrste spominov):

Glej tu vsi so! — Glej! — Kolíko!
Joj ta lica! — joj oči te jadne!
Vidiš Juga z dévet Jugoviči,
ko sokolov sivih devetéro! —

Goslar (tiho ko nehote zagode na gosli in jo
živahno izprašuje):

Kdo junak bil tisti vrli, hrabri,
ki je z bridko sabljo enkrat mahnil,
pa je dvajset turških glav odsekal?

Kosovka devojka (kakor zgoraj):

Ta junak je Banović Strahinja!

Goslar (kakor zgoraj, živahneje):

Kdo junak bil tisti vrli, hrabri,
ki je dva in dva na kopje nízal
in jih pred seboj v Sitnico tiral?

Kosovka devojka (kakor zgoraj):

Ta junak je Srgja Zlopogledja!

Goslar:

Ali se vmaknila vojska je Mrnjavčev?

Kosovka devojka:

Ban Uglješa je poginil z Gojkom!

Goslar:

Je premaknil vojsko Erceg Štepan?

Kosovka devojka:

Erceg Štepan je poginil z vojsko!

Goslar:

Je premaknil vojsko gospodar car?

Kosovka devojka (zadrhti):

Vidim truplo s plaščem vse zakrito
sto praporov je krog njega padlo,
sto praporov, sto zastavonošev,
ali Glava kronana! kje ti si?

Goslar (v strahu):

Svete glave nisi vzrla, sestra?

Kosovka devojka (se zatopi v spomine):

Je prispelo tristo svečnikov,
bilo dvanajst je vladik častitih
ino štirje stari patriarhi,
in prišla je carica Milica,
da bi našla Lazarjevo glavo
in na glavi Dušanovo krono!

Goslar (v veliki muki):

Tja me vodi, Kosovka devojka,
kjer je truplo carja gospodarja,
da pomolim k Bogu gor v nebesih,
da nam vrne Dušanovo krono!

Glasovi sužnjev (daleč, daleč):

— Vode! — Vode! —

Kosovka devojka (vsa prestrašena):

Čuješ li jih?! —

Goslar:

Kdo tak' jedno kliče?

Kosovka devojka (zgrabi vrča in hitro):

Zdaj grem! — pojdem! — da iztočim reko!

Goslar (jo ustavlja):

Tu ostani — s'cer umrješ mlada!

Kosovka devojka:

Mar' ne čuješ? — Vse me polje zove,
žejno polje, od krvi razpoklo! (se bori,
da bi se mu iztrgala).

Pusti mene — pri edinem Bogu! —
napojiti hočem žejno rajo! —

Goslar (jo izpusti):

Pojdi torej, Kosovka devojka!
Tvoj spomin se v pesmi vsem ohrani.

(Konec prihodnjič).

ZAVOLJO LJUBEZNI.

(Dalje).

Zahajalo je solnce in dan je umiral v krvavem žaru. Zavelo je skozi drevje, razširile so se veje, stopale so čez trato mogočne večerne sence in se zopet strnile. Romale so sence od iztoka proti zapadu, romale so, da se drugo jutro zopet vrnejo. In nič več se niso ogibale na svoji poti. Stopale so jadrno preko gozdov in poljan, preko nizkih koč in visokih mestnih palač, preko dolin in gora. Vsevprek je šla njihova pot, začrtana od vekov. Lahek je bil njihov korak in sive halje so jim plapolale po zraku in delale prijeten hlad.

Nada in Milojka sta zaželeli hladu večernega. Izmuznili sta se neopaženo iz učilnice in jo ubrali po prstih skozi temen hodnik, po stopnicah in skozi vrata na vrt.

„In če naju sestra pogreša?“

„Porečeva, da je bilo eni slabo. Hočeš, da je bilo meni?“

„Ne tebi, meni, ki sem bolj bleda. Bo raje verjela.“

„Dobro! Nadi je bilo slabo, pa sem jo spremljala malo na vrt. — Glej, tam na klop pod kostanjem sedeva. Potem pa ti povem. Veš, moje sanje niso bile tako strašne ko tvoje. Kar strah me je, če se sedajle v mraku spomnim tvojega črnega pogreba. Poslušaj!“

Sanjala sem o onem študentu. Ime je egalno, a če hočeš, bilo mu je ime Miloš. Lepo ime, ne? Saj sem ti morda že kaj pravila o njem? Ne? O, to ti je bil lep fant, prav kakor sem ga sanjala v svojih mladih negodnih sanjah. Vitkega stasù, ponosne hoje — s povzdignjeno glavo, bledih lic, orlovega nosa, lepo izrezljanih ustnic, kakor jih imajo samo pesniki, dolgih temnih kodrov in — čuj, Nada, — ko zahajajoče solnce žarnih oči pod predrzno-obokanimi obrvmi. Tak je bil moj junak. Ko sem ga videla prvič, je švignilo nekaj tajnoskrivnostnega doli v moje srce in drhtelo tam sladko in grenko, veselo in otožno. Tako mi je bilo, da sem pozabila, po kaj sem prišla na ulico in kam sem se namenila. Hodila sem tja v en dan, naprej, naprej in mislila nanj. Na koncu

ulice se ozrem — moj junak gre za mano. — Od onega trenutka je sililo moje hrepenenje za njim. Za njim, za njim! Vse moje misli in vsa moja duša, vse je begalo po ulicah in ga iskalo. Imela sem takrat prijateljico, če jo lahko tako imenujem, ker mi je postala pozneje nezvesta. In k njej sem se zatekla s svojo hrepenenja polno dušo, s svojim od veselja vriskajočim in obenem v otožnosti plakajočim srcem. K njej sem se zatekla in rekla mi je, da sem zaljubljena.

Tako sem bila torej zaljubljena v lepega študenta iz Gosposke ulice. In z zadovoljstvom in neizrečenim veseljem sem opazila, da moje hrepenenje ne ostane na veke neutešeno. Videla sem to zapisano v njegovem pogledu, v tistih lepih očeh, in moja duša je bila potolažena. Neka dne, bilo je v maju, mi namigne prijateljica Milena, da ima nekaj zelo važnega zame. In kaj je imela! Pomisli! Lepo rožasto pisemce je bilo in na njem moj naslov. Nerodno sem poskočila in objela v brezmejnem veselju Mileno. „Bi ali ne bi?“ sem vprašala, a pri tem je radovedna roka že odprla. In prišli so lepi dnevi, kar po vrsti so prišli v moje življenje in takrat si nisem želela drugega življenja po smrti. Ne vem, če sem tako skromna ali kako; zadovoljna sem bila in srečna skoz in skoz. Mojo srečo pa je zvedela tudi moja gospodinja, vdova tistih let, ki je v njih še mnogo upanja v prihodnost. Bog ve, odkod je zvedela. In prijela me je trdo, z vsemi pravicami, ki jih je imela in ne. Pa sem jo vseeno goljufala — je li bil greh? — mnogokrat sem jo, ko ni bilo v njeni duši najmanjše slutnje in slabe misli. Kadar sem stopila, pijana v duši in z nedolžnostjo v obrazu, pred gospodinjo in ni ona videla ničesar nego nedolžnost, se mi je zasmejalo v srcu in v duši se je oglašala nova žeja. — Če so bili to grehi, potem jih je bilo pač mnogo. Mnogo grehov in nič kesa.

Nazadnje pa je padla gospodinji koprena raz oči. Naenkrat je vse razločno videla, še tisto mojo lepo, ponarejeno nedolžnost je spoznala.

Sam Bog ve, kako jo je spoznala. In kako ti je ropotala! Nikdo bi ji ne pripisoval tako izrednega pridigarkega talenta. Tako je grmelo, da je Katinka, ki je z mano stanovala in imela glede sebe popolnoma čisto vest, kar trepetala na postelji.

„Kaka imena nama je dala! Pa zakaj tudi meni, ki sem popolnoma nedolžna? Veš kaj . . .“

V neskončnih grožnjah in razžaljenem ponosu sva zaspali tisto noč. Drugo jutro pa je bilo megleno in pusto kakor midve in gospodinja. In spomnili sva se, da sva popolnoma pripravni za pogreb, ki je bil tisto jutro v sosednji ulici. Umrlo je mlado dekle in nebo je žalovalo po strti mladosti in se solzilo. Šli sva za pogrebom.

Naslednji dnevi so nama bili zagrenjeni. Gospodinja naju je sprejemala s sovražnimi pogledi in ogovarjala s strupenim sarkazmom. Ljubezen mojega oboževalca pa je pojemala in nazadnje ugasnila kakor dan za gorami. Prav tako je končal kakor vsi drugi. Če sem mu pisala, ni odgovoril in če sem ga imela slučajno srečati na cesti, se je nenadoma in z velikanskim zanimanjem ustavil in gledal zamišljeno v izložbo, najsi so bile v njej razglednice ali ženski klobuki, vlačulje ali stezniki, klobase ali cvetlice. Jaz pa sem se mu bližala s plahim pričakovanjem, da me bo vsaj pogledal. A še tega ni hotel. Tako je prišlo v mojo dušo razočaranje, da si ni drznila več hrepeneti. Huda misel mi je švignila po glavi in pečala sem se z njo dan na dan. A življenje mi je bilo še vedno drago, dasi toliko zagrenjeno. Ponižam se, sem pomislila, in ga poprosim, v imenu sladke preteklosti in lepih spominov ga poprosim ljubezni. Ni mi ničesar odgovoril. Takrat se je zrušilo v meni z neznanosko silo in bilo je končano.

Tako sem prišla potem, nekoliko iz žalosti, nekoliko iz trme v samostan, da zabim. In že sem skoraj zabila, pa se mi nenadoma sanja, da ga vidim, kako prihaja tam od zapada velik, da se zadeva z glavo ob zvezde, in svetel, kakor bi ostala zarja zahajajočega solnca na njem, da ga spoznam. In spoznala sem ga, že od daleč sem ga spoznala. Hitela sem mu nasproti s smehom in vriskom, da je odmevalo daleč po svetu skozi večer. In kolikor bliže je prihajal, manjši je bil, nazadnje je stal pred mano čisto tak, kakršen je bil nekoč. V očeh je nosil večerno zarjo — še vedno jo je nosil. Vsa sem drhtela pred njim in čutila, kako mi gre v dušo sladka pijanost lepega trenutka.

Objel me je tesno in poljubil na usta . . . V daljavi je zašumela reka, zvenelo je v valovih

in naju zazibalo v neskončno lepe sanje. — Krog naju pomlad, cvetje, petje, smeh in vrisk — sama iskreča sreča, dolga, nikoli končana. A žalosti in samotnih dni in trpljenja nikjer. Vse, kar je bilo pusto in žalostno, se ni nikoli zgodilo. Nikoli nisem beračila za njegovo ljubezen, ker mi ni bilo treba, nikoli nisem bila zavržena, ponižana, nikoli nisem šla v samostan . . .

Ali so bile lepe moje sanje?

Glej, zopet bo imela moja duša uteho za nekaj časa. Živela bo v tej sanji in si domišljevala, da se je v resnici zgodilo. Zato sem danes vesela in hoče se mi petja in smeha kakor v onih dneh. Oh, čemu sem za tem mračnim zidovjem?

O jej! Tema je že. To se bo širokoustila sestra Margarita. Pojdiva hitro, Nada!“

Naglo sta vstali in tekli skozi temni vrt. Skozi vejevje so bile napete srebrne niti, ki so švigale preko njiju kakor bliski in se za hip, samo za kratek hip poigrave z mehкими lasci, pokukale v žive oči, poljubile naglo rožne ustnice in poskočile radostno dalje preko cvetočih gred. V grmu pa je ihtel slavec. Morda je pel o solzah nesrečne ljubezni, morda o hrepenenju mladega srca. Kdo ve! A bilo je otožno, kar je pel.

* * *

Bilo je tistega večera.

V parku se je izprehajala gospoda in tu in tam je hušknil skozi sence v mesečini utrujen delavec. Hitro je izginil, da bi se kdo ne razjezil nad njim, ker se je napotil po teh gosposkih potih.

Na samotni klopici je sedelo dvoje mladih deklet. Obleka jima je skromno okusna. Poleg njiju na klopici je ležalo par v rjav papir zavitih knjig. Kdor se je več pečal s šolo, bi jih takoj spoznal.

Molčali sta. Kdo bi govoril v taki uri? Kdo bi motil dušo, ki sluša tajni govor, zveneči spev, ki ga šeleste vrhovi v večerni mir? Ob taki uri je človeku veselo in žalostno pri srcu. Vse obenem. Veselo, da bi zavriskal, in žalostno, da bi zajokal. In sladko mu je in grenko. Tako sladko mu je, da drhti v blaženosti, in tako grenko, da trepetava v strahu.

Zamislili sta se Mara in Pepina. Bog ve, kam so šle njune misli, koga so iskale.

Zarožljala je po pesku dolga sablja, zažvenketale so ostroge. Ozrli sta se Mara in Pepina. In njune misli so se vrnile po bliskovo; kakor bi jih kdo poklical, so bile hipoma tu.

Mesečina je zasijala častniku v obraz. In Mari se je zazdelo, da je zelo podoben sestri Ksaveriji.

„Pepina, sestri Ksaveriji je podoben. Ah, naša uboga Ksaverija. Veš, tako se mi usmili včasih. Nesrečna je, reva, to se ji vidi. Vedno je žalostna.“

„In tako dobra je z nami, tako prizanesljiva. Morda jo zato druge črtè.“

„Seveda zato. In pa, ker jo imamo najraje. Si videla danes sestro Leonoro, kako grdo jo je gledala? In še zmerjala jo je, kakor bi ne bila nedolžna kakor sam angel. In to za nedolžno besedo.“

„Za kakšno besedo?“

„Nisi slišala? Rekla sem sestri Ksaveriji, da je lepa kakor madona. Saj je tudi res. Pa pride slučajno mimo sestra Leonora in sliši. To bi jo morala videti, kako se je napihnila v vsej svoji širokosti in vrgla sestri Ksaveriji neskončno zaničljiv pogled, da sem se ga še jaz ustrašila, tej madoni, sestri Ksaveriji.“

Vrnil se je častnik. Zadnje besede je še slišal. Prašajoče se je ozrl na Maro, kakor bi ga zanimalo njene zadnje besede. Luna je posijala v njegove oči — bile so velike in plave, kakor oči sestre Ksaverije. Tudi obraz in usta, vse kakor pri njej. Kakor bi šel žalosten spomin skozi njegovo dušo, je bil njegov pogled otožen in krog ustnic se je zazibala bolestna poteza, da sta mu zadrhteli, kakor bi hotel povedati nekaj žalostnega. Šel je mimo.

Mari je bilo, kakor bi umela njegov pogled. Nečesa je prosil, a česa, ji ni hotelo priti na misel.

In zopet se je bližal.

Takrat pa ni šel mimo. Ustavil se pred njima in vsi so bili v zadregi.

„Oprostita, gospici!“ je rekel. „Dovolita! Moje ime je Leo Brinski, nadporočnik. Najprej moram prositi odpuščanja, ker sem prisluškoval.“

Gospica, izpregovorili ste ime, ki me je zelo zanimalo. O sestri Ksaveriji ste govorili. Odtod smelost, da vas kot tujec nagovorim. Sestra Ksaverija je moja sestra . . . moja uboga sestra.“ Za hip je umolknil, kakor bi premišljeval, kaj naj pove. Ali naj zaupa? Čemu ne!

„Prosil bi gospici za uslugo. Tujec sem v tem mestu. Videl bi rad svojo sestro, govoril bi rad z njo in —.“ Zastala mu je beseda.

„— gospici prosim, bi mi hoteli ustreči s tem, da bi ji izročili pismo lastnoročno? Da? Iskrena hvala!“

Potegnil je iz žepa pismo in ga dal Mari.

„Prav rada vam ustrežem.“

„In morda dobite kak odgovor za me. Na tem mestu in ob tej uri — katerikoli dan, prosim. Se priporočam.“

„Lahko noč!“

In je odšel. Tudi Mara in Pepina sta vstali in se napotili proti domu. Stanovali sta v veliki hiši ob parku.

„Bog ve, če je res njen brat. Kaj misliš Pepina?“

„Če ji je pa podoben. Zakaj bi ne bil.“

„Da, da, kaj bi lagal. In „moja uboga sestra“, je rekel. Žalostno povest mora imeti za sabo sestra Ksaverija. Bog ve, kaj jo je prignalo za to mračno zidovje.“

„Tudi jaz sem že dostikrat mislila. Kaj le poreče jutri, ko ji izročiš pismo? Morda je v njem tolažba za njo.“

Pozno je že bilo in ljudje so se izgubili iz parka. Le zadi po samotni poti so se slišale dvojne stopinje po pesku. Morda je bil zaljubljen parček, morda prileten gospod s svojo zgovorno ženico. Kdo bi spoznal v temi? Mara in Pepina sta izginili skozi velika vrata visoke hiše ob parku.

(Dalje prihodnjič.)

AL. GRADNIK:

RODODENDRON.

Je cvet rdeč, ko srčna kri . . .
Kjer skal štrlečih brezno zeva,
vabeč pogumnega, sameva.
Da to si ti, se meni zdi . . .

Naj ga utržem? Sam ne vem . . .
Rdeči cvet — ljubezen je goreča.
Morda bo zame le nesreča,
če si ga na klobuk pripnèm.



SRBSKI PROFESORJI OB PRIHODU V LJUBLJANO.



STARI GRAD V SISKU.

UTVA:

VESNA.

Preko polja Vesna gre,
solnčna vsa je njena pot,
s cvetjem posejane vse
steze njene so povsod.

In srebrn glas prek polja
koprni v dehteči zrak,
kot da strun bi tisočerih
njen dotikal se korak.

MARA TAVČARJEVA:

VESNI.

Hozana, ave sveti Juri,
hozana, ave Vesna mlada,
zelenje, brstje že poganja,
cvetoče sanje duša sanja.

Hozana, ave sveti Juri,
ti kliče moja deva v gredi,
pozdravlja, kraljič, te vesela
in meni sveži šopek dela.

V GROHARJEVI SOBI.

Isti dan po Sv. Marku sva s prijateljem popoldne napravila iz starodavnega Kranja v pisano Škofjo Loko izlet, posvečen spominu Ivana Groharja. Pot naju je vodila po lepem Sorškem Polju, ki nam je dalo nedosežnega lirika Simona Jenka, mimo ponosne šmartinske cerkve, skozi sadonosno Bitnje in Žabnico, ob starinskem Ajmanovem gradu pa po bregu navzgor in navzdol do Stare Loke in mesta Škofje Loke. Kaj nama mari, da je nadležni veter z okrajne ceste vzdigoval cele oblake prahu. Veselila sva se zelenih njiv in travnikov, opazovala delavce na poljani, pa uživala razgled po ravnini in po hribih in gričih, odkoder naju je pozdravljala Sv. Jošt v ozadju, pa Črngrab ob strani in Križna Gora z Ljubnikom v ospredju; na levo tam v daljavo nama je plul pogled po naših gorskih velikanih. Nad nama pa so veselo krožili škrjančki, da sva se nehote vprašala z Zupančičem:

Kaj je škrjančkov kmet po brazdah nasejal,
da vsa prepeva mlada njiva?

Kaj čuda, da se nama je dobro odsedala pot. Preden sva mislila, sva že stopala po tlaku starinskega loškega mesteca in skoro nato sedela s svojimi tamkajšnjimi znanci v živahnem pogovoru v majhni, a vabljivi stranski pivnici škofjeloške pivovarne. V tej sobici je bilo, kjer sem se drugič v svojem življenju ob priliki majniškega dijaškega izleta sestal z Ivanom Groharjem; in pozneje sem ga še večkrat našel ondi in dobro smo se imeli in razdrli smo nekatero resno pa tudi šaljivo, če je bilo treba. Naš slikar je navadno sedel pri okrogli mizi za vratmi. Tako zapuščena se mi je zdela danes ta miza in v duhu so mi švignile mimo vse one prijetne urice, ki sem jih preživel v njegovi zabavni družbi. Sedaj ga več nazaj ne bo.

Mnogo smo se to pot razgovarjali o umrlem umetniku, slišali marsikako črtico iz njegovega življenja in tako obnavljali prijateljske spomine nanj. Naposled pa naju je povedel ljubi prijatelj tja na Štemarje, da si ogledava sobico,

v kateri je živel, deloval, sanjaril in koval lepe načrte naš Ivan Grohar v zadnjih letih.

Stopamo in stopamo po stopnicah in dospemo do podstrešja v sobo številke 6. To je bila Groharjeva soba. Ko se ozremo po njej, se nam zdi, kakor bi se bil nekdo izselil iz nje, če tudi ne bi vedeli, kaka usoda je zadela njenega stanovalca.

Silno skromno in preprosto opremo nam kaže soba, prav tako, kakršna se spodobi slovenskemu umetniku. Na levi stojalo za slikanje, nato umivalnik, omara za obleko in postelja brez perila; na desni dvoje kovčkov, omara s predalniki za perilo, nekaj slik. Na vseh stvareh pa, ki so bile Groharjeva last, vidimo vestno zabeležene številke; umetnik sam gotovo ni vodil tako natančnega inventarja o svoji imovini, da bi bil vsako reč posebe numeriral. O ne, te številke so oficijelne, roka sodnega uslužbenca jih je zapisala v resen opomin, da je Groharjeva zapuščina — zarubljena. Neprijetno nas dirnejo te velike rimske številke; zdi se nam, kakor bi se hotele iztegniti tudi po tem, kar ni Groharjevega v sobi.

Ogledamo si slike. Nekaj nad deset jih je: polovico dovršenih, druge nedovršene. Postavljamo sliko za sliko na omaro s predalniki, pa stopamo k oknu, da dobimo primerno razdaljo in da moremo vsako opazovati, kolikor je pač tu in v naglici mogoče.

Nekatere izmed dovršenih slik kažejo vso silo in moč Groharjevega čopiča, zlasti pa še njegovo izvanredno, genialno spretnost v posnemanju in predstavljanju naravnih barv. Slika „Iz mojega okna“ nam mojstrsko predočuje razgled iz Groharjeve podstrešne sobice, v kateri se baš mudimo; kako živo je pogodil barvo zelenega travnika in rjavkastega čerovja v kamnolomu Kamnitniku; in z barvo travnika in kamenja kontrastira siva belota vaških kolovozov, ki se ondi križata. — Karakterističen za Groharjevo umetnost je „Kozolec na Kamnitniku“. Reven kmetski kozolec, z dvema, tremi okni, kolikokrat jih sre-

čavamo po naših vaseh in poljih, pa se ne zmenimo zanje; pa prišel je Grohar, predmet mu je ugajal, vdahnil mu je življenje in kri ter naslikal ta revni, beraški kozolec, da ga je veselje pogledati. — Slika „Vaška cesta“ nas vodi v siromašno vas, med bajte in skromno pozidane hiše, ki nam jih slikar pričara pred oči v vsej goli istini. — Občudovanja vredna je slika „Štemarski vrt“. Po dežju je. Tu imamo pred sabo par gostilniških miz; stoli so prislonjeni k njim, da se voda odteka; z mogočnih kostanjev se še usipljejo deževne kaplje in se kopljejo v žarkih solnca, ki je zasijalo po nevihti, kaplje se izpreminjajo v bisere, čudovito lepe svetlobne izpreminjave nastajajo. To je bilo nekaj za Groharja. On je vzel čopič v roke in nedosežno lepo ujel na platno vse to pestro bogastvo čudežnih barv in nenavadnega bleska in odbijanja solčnih pramenov. Kdor ne ve, kaj vse zna moderni umetnik z barvami pričarati na platno, naj pride, pa naj si ogleda to sliko, ogleda pazljivo in se poglobi vanjo. Brez dvoma se mu izvije iz zadivljenih prsi vzklík: „Da, to je res umetnost. Nisem verjel.“ — Še ene slike naj omenim, dasi še ni popolnoma izvršena; tudi krstil je še ni umetnik, zadaj namreč pogrešamo imena, kakor ga najdemo na nekaterih drugih slikah, ki jih imamo tu pred sabo. Imenovali bi jo „Fant s koruzo“. Na preprosti dvokolnici, kakor jih pogosto videvamo po naših gorenjskih vaseh, pelje mlad fant tovor požete koruze. Pot je grapava, napeta, človeku se kar zdi, kakor bi slišal, kako škripljejo suha, nenamazana kolesa. Pa breme ni lahko in fant s težavo rine voz dalje. Le poglej ga! Zgornji del telesa je sklonjen daleč naprej, obraz je uprt v tla in le malo ga je videti izpod klobuka s povešenimi krajci, ki ga je fant menda globlje potisnil na čelo kakor iz nevolje, da mu voziček ne teče tako hitro in tako gladko, kakor bi si želel. Ves prizor je podan v živih solčnih barvah. Škoda, da Grohar ni dodelal te slike. Ako bi se bilo to zgodilo, bi jo lahko na stran postavili njegovemu „Sejalcu“.

Kaj še opazimo v ostalini! V spodnji omari predalnika so v bujnem neredu pomešane knjige izrezki iz časopisov, fotografije njegovih slik. Našo pozornost obrnejo nase nakatera dela iz zbirke „Klassiker der Kunst in Gesamtausgaben“; med njimi najdemo n. pr. Dürerja, Velasqueza i. dr. Tu se skriva drobna knjižnica „Maler und Model“, zraven leži knjiga „Praktich Französisch“. Spoznamo, kako temeljito se je slikar bavil z deli iz svoje stroke in kako je prilično posegel tudi po drugih koristnih stvareh, n. pr. po francoski slov-

nici. In res, francosko je precej dobro razumel, vrlo je bil pa podkovan tudi v raznem drugem znanju, n. pr. v fiziki, v zgodovini, posebno v zemljepisju, ki ga je izredno zanimalo. Človek, ki je občeval z Groharjem, se je moral naravnost z začudenjem vprašati, kje in kdaj se je tako vsestransko izobrazil, dasi je dovršil le štiri ljudskošolske razrede.

Pri kraju smo z naštevanjem Groharjeve ostaline. Kaj pa to! Na mizi opazimo papirnato škatljo. Vzdignemo pokrov in pogledamo noter! Barve so, vsake vrste, lepo urejene, nedotaknjene, deviške! Kupil si jih je za denar, ki so mu ga dali, da bi mogel iti na jug in se ondi okrepiti. Kupil jih je za potovanje v solčno Italijo. Slikati, mnogo slikati je hotel pod jasnim nebom italijanskim. Hotel! Prišla je smrt. Zbirka barv leži pred nami nedotaknjena, deviška. Inako se ti stori, in bridkost te prešine, ko gledaš te barve. Le hitro pokrov nanje, bežite, misli otožne!

Ozrimo se rajši venkaj v cvetočo pomladansko naravo, uživajmo z okna Groharjeve sobice idilski lep razgled, kakor ga je užival neštetokrat on sam in kakor se je naslajal s to barvno pozemijo, ki se je todi razgrinjala pred njim v toliki vabljalivosti in lepoti. Kako se nam beli in smehlja nasproti vitka cerkvice Sv. Križa na Puštalskem gričku! Ljubki Stejn nas pozdravlja, pa nekako svatovsko ponosen se nam zdi! Kaj bi ne! Ozelele so bukve na njegovi rebri in črešnje v podnožju so se usule z deviškimi cvetjem. Više nam spe pogled. Obstane nam na samotni cerkvici, ki venča teme podolgastega hriba. Sveti Mohor in Fortunat sta se naselila gori na Osojniku, naša prva blagovestnika. Tam doli se iskri v žarkih zahajajočega solnca romarska Marijina cerkev na staroslavni Šmarni Gori, preko bahato razsežne Raščice uzremo razne vrhove v predgorju, ki na levo prehaja v ponosite Kamniške Planine. A tu na levo nam zastira pogled znani škofjeloški kamnolom Kamnitnik, ki se je neznano omilil našemu Groharju; srečavamo ga večkrat na njegovih podobah. Ivan, res lep pogled si imel s svojega okna na ljubko škofjeloško okolico. V tej pokrajini leži še skrit velik zaklad bujnih prirodnih barv, slikovitih naravnih oblik. Da si dalje živel, pa bi bil dvignil ta zaklad, oživele bi pod tvojo roko barve, zaokrožile se oblike in marsikak značilen prizor iz življenja ljudstva, ki biva tod, bi bil še ovekovečil na platnu, tako pa bo ta prizor ostal pozabljen, ne bo ga pesnika-umetnika, ki bi ga znal poveličati, kakor si znal ti poveličati „Sejalca“, pa „Kozolec“, pa „Fanta s koruzo“. Vsa ta pokrajina se je svatov-

sko odela, da te vredno sprejme, kadar zopet stopi nanjo noga tvoja, kadar se zopet vanjo ozro tvoje globoke oči, katerim je bilo dano, da so mogle piti s polnimi požirki ves ta prirodni čar, to pestrost barv, to bogastvo oblik, to lepoto prizorov. Ti lepa škojeloška pokrajina, ne čakaj Ivana! On se ne vrne, sleci svatovsko obleko! Kako si poslušna! Že se usiplje prvo cvetje pomladansko, da zvene na tleh.

Dan se je nagnil, večer se je približal. Z Bogom, Groharjeva sobica.

Pa krenemo s Štemarjev preko zelenega pašnika na kolovoz, ki vodi pod Kamnitnikom. Na levi imamo kozolec, Groharjev „Kozolec na Kamnitniku“, nad nami se dviga rdečkastorjavo pečevje kamnoloma, pod njim leži njiva, na kateri je Grohar ustvaril nesmrtnega svojega „Se-

jalca“. Dospeli smo do vrha. Še en pogled nazaj na Štemarje in na Škofjo Loko. Kako slikovito je vendar razpoloženo to ljubko mestece po lahko nagnjenem hribu! Privija se ga kakor nevesta težko pričakovanega ženina. Radi bi se še naslajali nad lepoto te idiliške pokrajine. A čas hiti. Prijatelju-spremljevalcu se mudi v mesto, meni in tovarišu pa na kolodvor. Na zdar, na svidenje! Pa se ločimo.

Prijazna steza naju pelje na Trato. Pomladanska narava naju omamlja s svojo opojno večerno lepoto. Škrjančkovo petje naju spremlja. V dušah nama je tako mehko, saj kraljuje v najinih mislih in čuvstvih on, iz čigar mrtvaško zapuščene sobice sva pravkar stopila pod sveže pomladansko nebo — Ivan Grohar.

A. FUNTEK:

NA POT.

Sedaj pa zopet v kot,
prešerna in objestna
navlaka malomestna!
Med svet gre moja pot.

Proč gre od bednih koč,
ki zovejo se hiše.
V njih človek komaj diše,
v njih mre življenja moč.

Gre od jezikov teh,
ki sleherno dejanje,
samo če ni vsakdanje,
razglašajo za greh.

Proč gre od smešnih spak
potvorjene omike,
da zreti druge slike
trenotek morem vsak.

Človeka tudi v kot
htel svojega bi vreči
in novega obleči
za novo, solnčno pot.

A vem, ko zapustim
razdrapano to selo,
da brž srcé in čelo,
duhá si prenovim . . .

Oj, ti široki svet,
življenje ti bogato,
od solnčne luči zlato,
spet krenem vate, spet!

In ti mi vliješ moč,
da potlej, ko se vrnem,
ne zadušim se v črnem
okrožju bednih koč!

Tam zunaj bom izraz
življenske sile gledal
in v njej se bom zavedal:
Njen del sem tudi jaz!



„ . . . PA ZASUČE HLAČE IN ROKAVE
TER ZAGAZI V JEZERO IN VZKLIKNE :
O ZMIJA, O ZMIJA! IZIDI MI NA BOJ...“

LJUBA BABIČ ml.: AŽDAJA IN CARJEV SIN.



PAVLA.

I.

Nastopil sem torej svojo zdravniško prakso. Zadolžil sem se do vratu, najel v precejšnjem mestu udobno in svetlo stanovanje, ga napolnil z neplačanim pohištvom in nabil pred vrata črno deščico z zlatimi črkami, kjer je stalo zapisano, od kdaj in do kdaj ordiniram dan za dnem. Sedim tako prvi dan, drugi dan, tretji dan in čakam, ali nikogar ni bilo. In če se je pripetilo včasih, da je kdo vstopil, se mi je vedno zdelo, kakor bi se mu čitalo na obrazu in na očeh, da se je zmotil. Razlagal mi je nekam čudno o svoji bolezni, pogledaval me odspodaj navzgor in obratno, nasmehljaval se suho in neprijetno kakor razdražljivi bolniki in me tudi nekako nezaupno poslušal, prav kakor bi hotel vsak hip porogljivo vzklikniti: „Ali res!? Glejte, glejte! Česa mi vsega ne pravite!“

V takih razmerah prejmem nekega dne ponudbo in povabilo, naj se odpeljem v novo ustanovljeno letovišče tukaj in tukaj. Domišljal sem si, da ni s takim novoustanovljenim letoviščem najbrž nič, vendar sem imel obenem vedno enako pred očmi, da ni z mojo prakso tudi tam nič, kjer sem ravnokar prebival. In nazadnje: mlad človek vedno rad poizkusi srečo, pa naj bo že kjerkoli, in jaz sem bil tedanje čase tudi mlad in sem jo poizkusil. Preselil sem se.

Ali za božjo voljo! Tako gnezdo, malo gozda, tri peščene steze, petnajst klopi, kos umazane reke, malomestna gostilna z zabuhlim in žarečim krčmarjem pa z desetimi posteljami, to-le naj se odsle imenuje letovišče! Jako sem zmajeval z glavo, če sta mi tudi krčmar in krčmarica obetala najsijajnejšo bodočnost. Pravila sta mi, da izvira sredi gozda nekakšen čudotvoren studenec, ki je že izdavnica kemično preiskan in ima on, krčmar, vsa potrebna učenjaška in reklamna pisma — naj se kar potrudim v svojo sobo; vsa so razpoložena po mizi! Voda je jako zdravilna in italijanski zidarji ravno zdaj celijo tolmun, kjer se bodo letoviščniki kopali. Meni se je zdelo vse skupaj

neumno in še zdaj pravim, da bi — pri moji veri! — ne bil ostal, če bi ne bilo domače hčerke, ki se mi pa zdi dandanes, ko sem že več let z njo poročen, presneto drugačna kakor v tistih časih in kar nič več ni ne sluha ne duha o onih prijetnih lastnostih, ki sem jih občudoval na njej v davnih časih s svojimi zaljubljenimi očmi. Poet pa zaljubljen človek — ta dvojica napravi iz ženskih oči kar prave cekine!

Jaz sem mislil, kajne, da ne bo žive duše v naše letovišče. Pa sem se zmotil. Cenó je bilo; zdaj ni več nikjer na svetu jed in pijača in stanovanje in kopel tako poceni, kakor je bila pri nas. In to so menda dognali in izvohali tisti naši primorski Italijani, ki so takega mnenja, da človek preneha biti človek, če se za par poletnih mesecev ne odpelje nekam drugam, pa če je tam tudi desetkrat slabeje in dolgočasneje, kakor je bilo v njegovem vsakdanjem bivališču. Vidíte, taki Italijani so prišli. Visoki, vitkorasi, koščeni, rjavolični, črnogledi in črnobrki sinjorji in stasovite, enako rjave in visoke in črnoglede sinjore in sinjorine. Ali zdravi so bili ti ljudje, bratje božji, kako so bili čudovito zdravi! Tudi sinjore in sinjorine! Naj bo predelgo v mrzli vodi, naj stoji na prepihu, naj se pogreje in napije najmrzlejšega piva, njej ne škodi! Zdrava je, zdravnika ne rabi, pa amen!

Ravno sem se pričel baviti s finančnimi vprašanji najzoprnejše vrste, namreč z bodočimi posojili, kar so se prizibale nekega popoldneva pred našo hišo tri dame v velikanski staroveški kočiji, počasi lezle iz črnega kolosa na plano, na mestu pričele na vso moč sitnariti in se pozanimale v prvi vrsti po zdravniku, torej po meni. Skozi odprto okno sem vse slišal, skočil naglo na noge, vrgel iz rok zvezek Heinejevih zbranih spisov, ki so mi bili ob takih brezdenarno kritičnih časih najljubši, hodil po sobi in čakal. Mimogrede sem pogledal skozi okno in seštel: „Tri so!“ — In takoj nato sem prav pobožno vzdihnil: „Bog daj, da bi bile vse tri bolne na kak tak

način, ki bi meni največ nesel, Recimo: putika ali pa stara čemernost ali neslanost!“

Pok, pok, pok! — je potrkal nekdo po vratih, jaz sem se resno in ponosno odzval in dvoje suhih, dolgih in kratkovidnih žensk je prestopilo vendar enkrat moj prag. Najprej sta me ogledovali skozi zlate ali vsaj rumene naočnike, ki sta jih sproti natikali na koščena nosova, potem sta sedli na odkazano mesto, razlagali križe in težave starih let, igrali s tankimi, suhimi in kakor lojenimi prsti pred obrazom in razkladali z nosljajočimi glasovi vedno dalje in dalje. Dandanes — častna beseda! — jih ne bi poslušal, ker je bila vse skupaj sama sitnost in utvarjanje, takrat pa mi je drugače kazalo. Pisal sem recepte, da so me prsti boleli, zmišljal sem se, iskal po debelih zdravniških knjigah in menda kar žarel od same učenosti za boleznih takih pomanjkljivih devojk.

Obe sta bili teti; tega bi sploh ne bilo treba nikomur praviti, kdor bi ju videl na lastne oči. Života suha, sloka in pretegnjena, nosova ostra, tanka in velika, klobuka črna, čepeča na glavi in privezana pod vratom z žametasto pentljo in okrašena z dvema rdečima in ponarejenima vrtnicama. S sabo sta imeli mlado dekle, ki sta ji rekli z največjo mehko in ljubeznivostjo: „nečakinja!“ Tej mladenki je bilo ime Pavla, in jaz sem se spomnil pri vsakem pogledu nanjo tistih rastlin, ki ozelene preko zime v kleti, kamor jih umaknejo gospodinje pred mrazom. Imajo barvo, pa tisto ni pravzaprav nikakršna barva, tudi odganjajo in rastejo, ali taka rast je kakor zastrupljena in vsa bolna. Tak vtis sem imel torej od te nečakinje. Visoko telo je imela ali ubožno in skoro brez grudi in brez bokov. Tudi koža po obrazu, po licih, po vratu, po čelu, ki je zrlo izpod njega dvoje globokih, temnih in pametnih oči, je bila sicer gladka in nežna, ali brez življenja, brez barve, brez toplote. In zato sem ji svetoval in veleva povsod, kjer sem jo ugledal ali srečal: „Na solnce, gospodična Pavla, na solnce!“ — In gospodična Pavla se je vselej dobrovoljno nasmejala: „Jaz sem tako žejna, žejna!“ — Smejala se je, obstala sredi pota in me gledala s svojimi temnimi in pametnimi očmi.

„Česa?“ — sem jo vprašal in obstal še sam, ko sem že odhajal.

„Vsega!“ — je odgovorila. „Tudi solnca!“ — In se odsmejala po peščeni stezi.

Ko sem nekoč, enkrat pozneje, ležal v mlademu in gostemu smrečju nekje globoko sredi gozda in premišljal o samih ljubezenskih zadevah, ki so mi takrat zavoljo gospodarjeve hčerke najbolj meale glavo, pa zaslišim nekakšen šum. Privzdig-

nem malo glavo, poslušnem, a takoj nato zamahnem brezbrizno za roko. „Kakšna žival!“ — si mislim. „Gozdna žival, divji zajec, jež, lisica ali kaj takega!“ — Pa je bila Pavla.

„Moram — tete — jezne — oh — ti ne veš — —“ in enake stvari sem čul; govorila jih je mlademu človeku brez brk, na videz dijaku. In predno sem ga dobro razgledal, je ljubeči parček počasi odšumel . . .

„No“ — sem ji rekel, ko sem jo pozneje srečal in videl, kako postaja lepša in sočnejša — „zdaj ste pa zdravi. Cvetete kakor breskev v lepi spomladi!“

„Solnce“ — se je zasmejala na ves glas — „solnce mi dobro dene!“

Obe teti skupaj se ji nista mogli načuditi letovišče sta pričeli hvaliti, mineralno vodo in mene in moja zdravila. Še bolj pridno sem pisal recepte za obe starki, ali pri njiju se niso kdovekaj izkazali ne taki in ne taki pomočki. Suhi sta bili, kakor bi ju ravnokar potegnil iz sušilnice, pa sitni kakor dva lačna komarja. Denarni sta pa bili — tam nekje na Notranjskem sta imeli svojo graščino in posestva — denarja sta pustili pri nas kakor toče, kadar je slaba letina, in bi ga bili še več, da se ni pripetilo nekaj nepričakovanega.

Neke poletne noči namreč utihne vse po hiši. Tisti starikavi Italijan, ki je stanoval čisto pod streho in večer za večerom pozno v noč piskal na flavto prav sentimentelne laške pesmi, je bil s svojim programom že pri koncu, povečini so po stanovanjih letoviščnikov že vse luči pogasile, jaz sam sem se ravno slačil in pripravljaval v posteljo. Ležem, vržem rjuhe preko sebe, gledam v strop in poslušam petje čiričkov, ki je prihajalo skozi odprto okno v mojo sobo. Naenkrat — ali so nenadue sanje in spanec, ali je resnica — se vzdigne spodaj v pritličju tak šunder in ropot, kakor bi gorelo, ali bi se rušil stropi, ali se dogajala drugačna smrtna nesreča. Zdi se mi, da je to na levem koncu hiše, torej v onih dveh sobah, kjer stanujeta teti in Pavla. Še malo poslušam, ali ropot in kričanje je vedno hujše. Dvoje visokih ženskih glasov kliče na pomaganje, nekdo razbija po vratih, vsekrižem se začno odpirati duri, ključki škrtajo po ključalnicah po hodnikih in po stopnicah odmevava neprenehoma množica copatastih korakov.

Naglo se ohrabrim, skočim na noge, se za silo oblečem in letim v nočnih copatah še sam po stopnicah v pritličje. Pred stanovanjem obeh tet in Pavle je stala cela kopa razgaljenih, razkuštranih in za največjo silo ogrnjenih Italijaku

Italijani so imeli na sebi povečini same letne površnike, izpod katerih so gledale koščene, suhe in grčaste noge. Vse se prestrašeno povprašuje, kdo, kje, kaj in zakaj, vse sili skozi odprta vrata v stanovanje in meni se komaj posreči, da se prerijem skozi gnečo. Zdaj se odpre očem nov prizor. Na stari in z usnjem prevlečeni zofi leži v sami nočni srajci ena teta, druga čepi v kotu, vleče in nateguje po kolenih nekako rdečo ruto, omahuje s suho in razkuštrano glavo zdaj na desno, zdaj na levo in vzdihuje in govori, kakor bi se hotela še tisti trenotek posloviti revna duša od še revnejšega telesa, s prav slabim in komaj umljivim glasom: „Gospod doktor, go — —!“ Pri oni, ki leži na zofi in diha kakor meh, stojita gospodar in gospodarica. Krčmar moči belo cunjjo v vodi, ki stoji v skledi na mizi, in jo polaga starki na čelo, gospodinja uliva na drugo cunjjo iz steklenice kis, drgne teto pod vratom in po prsih. Gosposdična Pavla je tudi navzoča, pa ni kar nič vznemirjena. Pri vratih, ki držijo v sosedno, njeno sobo, sloni ob podboju; v rožnato nočno haljo je zavita, v obraz je bolj rdeča ko bleda in ves ta prizor, ki se ji nudi, ogleduje skoro tako, kakor bi bila vse skupaj sama komedija.

„Kaj pa je bilo, kaj?“ — tišči vanjo in hoče zvedeti naš letoviščni sluga Jakopec, pa Pavla kar zgomizga z ramami.

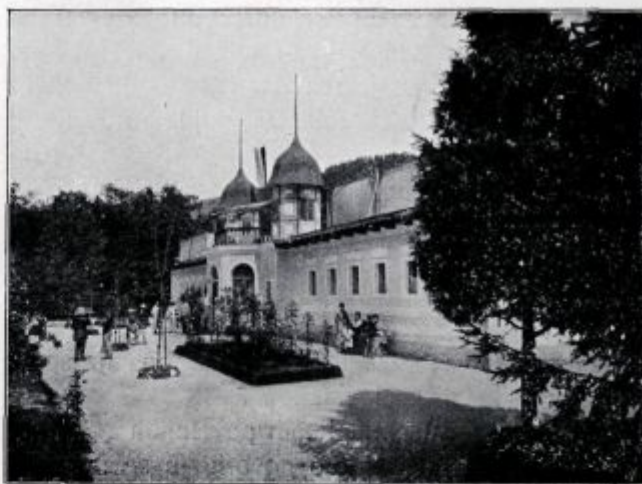
„Kaj jaz vem?“ — izprašuje. „Tete vprašajte, one so slišale, jaz sem spala!“

Jaz pohitim najprej nazaj v svojo sobo, prinesem nekaj kapljic in tekočin in zbudim od mrtvih najprej ono teto, ki leži na zofi, in od nje se obrnem k drugi, ki čepi v kotu. Kmalu spravim obe na noge, druga za drugo ležeta nazaj v svoji postelji, kakor jima svetujem, in pripovedujeta v raztrganih stavkih vsem hišnim stanovalcem, ki stojimo zbrani ob ležiščih in poslušamo.

Prva pravi; „Ta-at! Goljuj!“ — Njen glas je tak, kakor bi videla samo hudobo pred sobo, gleda s samo očesno belino, suho roko moli izpod odeje in preti nekam proti stropu. Druga povzema zadnjo in obrača oči, kakor bi jo mučili na srednjeveški natezalnici: „Morilec! Razboj-oj-nik!“

Pavla še vedno sloni ob podboju, jaz stopim k njej in jo vprašam: „Povejte, dajte no, ganite se! Saj je vse zmešano, kakor bi se svet podiral! Kaj pa je bilo?“

„O“ — se oglasi čisto mirno naša Pavla. „Kaj pa jaz vem?! Spala sem, tete so me zbudile!“



ZDRAVILIŠČE V SAMOBORU.

Italijanke še vedno sklepajo roke in po laško lamentirajo, krčmar in gospodinja hitita v Pavlino sobo in se vsa zasopljena vračata: „Okno je odprto, ena šipa ubita!“ — izjavi prvi. „Spodaj je ulomljen železni zapahek na zunanji strani!“ — odloči gospodarica in bega od nas v sosednjo sobo in nazaj. Naenkrat pride v nas vse taka volja, da gremo vsi za njo. Dvoje napol slečenih Italijank zleti pred nami, a obe zakričita, kakor bi ju zgrabilo sto razbojniških rok za vrat. Trenotkoma sta sredi nas in zasopljene vikata, da se je zganilo nekaj črnega, da je prilezlo izpod postelje in skočilo skozi okno.

„Zdelo se vama je!“ — razjasni položaj krčmar, vzame luč in gre sam pred nami v Pavlino izbo. Tam obstane pri vratih, pogleda okrog sebe in po kotih, prestopi parkrat do mize in postavi nanjo svetilko. Kakor je okrogel, počepne vseeno in pogleda pod posteljo, se zopet dvigne, odpre omaro in zapre, se razkorači, zaveje s ploščato dlanjo po zraku, tudi čelo parkrat zaziblje in se razodene v naslednjih besedah: „Kakšen pijanec je šel mimo, vino ga je zaneslo, pa je zadel ob okno! Tako bo! Pri nas ni hudobnih ljudi! Kje se bodo pa jemali? Saj bo kmalu na svetu več orožnikov in biričev in policajev kakor drugih prebivalcev!“

Gospodarica je na njegovi strani: „Kje se bo vzela dandanes hudoben človek? — Saj ga takoj obesijo! Naš Jure je bil, najbrž naš Jure! On se ga navleče včasih, pa se ga je še nocoj. Na dvorišču ga je zaneslo, pa je butnil ob okno! Moj mož ima vedno vse prav!“

Tisti dve Italijanki se odločno upirata takemu mnenju in zatrjujeta, da sta videli na lastne oči nekaj črnega: izpod postelje je planilo in

skozi okno! Hišni oče pravi, da se ponoči v temi vidi vse narobe. Človek misli, da je žival ali prikazen, pa je senca. In še tole dostavi: „Tisto bo najbrž res, kar je rekla ta-le!“ — in pokaže na gospodarico. „Ti, Jakopec, pojdi po Jurija in ga privleci sèm!“

„Če je pijan zaspal“ — pravi Jakopec — „ga kanoni ne prebudijo!“

„Privleci ga!“ — zapoveduje krčmar. „Tako bo! Napil se je, pa ga je zaneslo v okno. Le sèm ž njim, le sèm!“

„Če bo šlo, če bo šlo!“ — ponavlja Jakopec in odhaja skozi vrata.

Italijani v samih letnih površnikih z dolgimi in paličastimi meči hitijo govoriti in se prerekati v svojem jeziku, Italijanke plašijo s svojimi vzkliki same sebe, krčmarica se še enkrat loti Pavle, ki je prišla v rožnatem nočnem ogrinjalu v svojo sobo nazaj in sedla tebi nič meni nič prav brez strahu na posteljo, kjer je prej spala.

„Pa“ — pričenja in hoče zvedeti od nje gospodinja — „pa spoštovana gospodična, ali ni bilo res nič slišati?“

Pavla zgane z ramami kakor prej in izpove v brezbriznem tonu: „Mogoče! Jaz sem spala!“

In mlada Italijanka jo izprašuje: „Dio mio, kaj vas res ni prav nič strah, sinjorina?“

„Nič!“ — se izkaže Pavla. „Saj pravita gospodar in gospodarica, da je bil hlapec. Ona dva že vesta!“

Med takimi pogovori pripelje Jakopec pijanega Jurija, ki se mu hočejo noge zamešati ob prijateljevi strani in ki se ziblje zdaj naprej, zdaj nazaj, ko obstane na čelu vseh, kar nas je bilo zbranih v Pavlini sobi.

„Ka-ka-aj?“ — vpraša in gleda okoli in se drži na smeh. Lase ima razmršene, v obraz je rdeč in brki štrle izpod nosa kakor igle.

„Reci“ — pravi gospodar — „po pravici povej, če te je vino hudo zanašalo?“

„Precej!“ — pritrdi Jure in kinkne z glavo. „Takole si mislim: kaj ko bi bili ljudje ptiči?! Še tako, ko hodimo po trdni zemlji in se je držimo s podplati, nas zanaša!“

„Molči!“ — zakriči nanj gospodinja.

„Bom pa!“ — odgovori Jure in se smeje dalje.

„Govori!“ — zahteva krčmar. „Zlodej te iztreznil, daj, tisto povej, kar te vprašam!“

„Bom pa!“ — se odreže brezbrizno in dobrovoljno Jure.

„Povej po pravici“ — vелеva gospodar — „če si ti zadel ob tole okno, ko si pijan kolo-vratil po dvorišču? Šipa je ubita, zapahek zlomljen, ženske so slišale in se prestrašile, nekdo je bil!“

Jure gleda na Pavlo, ki sedi na postelji, dolgo gleda in kima in se prične končno na ves glas smejati: „Ph-hahaha —“

„Kaj se krohočeš?!“ — sem se jaz sam zadrl nad njim. A Jure je iztegnil roko, pokazal na Pavlo in se pričel iznova na ves glas smejati: „Pha, hahaha — — To-le vprašajte! Če ta-le ne ve, potlej pa tudi jaz ne vem!“ — In kar naprej se je krohotal in bi se menda sploh ne bil nehal, če bi ga ne bila prišla pod pazduho sama krčmarica in odpeljala v vežo.

Meni, in kakor sem videl in spoznaval po obrazih, še marsikomu se je posvetilo v glavi in pošegetalo po tistih mišicah, ki se hočejo ob šaljivi zadevi na vsak način raztegniti. Ko sem še nekaj mazal in dramil obe teti, mi je bilo vedno tako, kakor bi se moral vsak trenotek na ves glas zasmejati, in porabil sem vse svoje moči samo zato, da bi ohranil na svojem obrazu resnost in mirnost. Tudi napram svoji nevesti, ki je bila tako zbegana, da je stala na vrhu stopnic in se sploh ni upala v pritličje, sem ohranil ravnodušnost; ko sem se pa zaklenil v svojo sobo in se raztegnil po postelji, sem zavil obraz v pernato blazino in se smejal . . .

Taka-le zadeva, ali ne, pa pijanec, ki je najbolj pameten med nami! Kratkočasno je bilo vse skupaj, pa kakor je v življenju navada, tudi ne brez svoje tragične strani. Drugo jutro na vse zgodaj je stala zopet pred hišo tista staroverska kočija, obe teti sta zlezli vanjo in za njima še njuna nečakinja. Pacientje so šli, Italijanke in Italijani so pa ostali pri nas, in bili vsi skupaj tako zdravi, da sem jim res zavidal.

(Dalje prihodnjič.)



POGLED NA ZDRAVILIŠČE V SAMOBORU.

NARODNE PRAVLJICE.

I.

ZMAJ IN CESARJEV SIN.

Bil je nekoč cesar, ki je imel tri sine. Eden, najstarejši sin, je šel na lov; ko je prišel izza grada, je skočil zajec izza grma, a on za njim, sem in tja, dokler ni zajec utekel v mlin ob potoku, in cesarjev sin za njim; pa tam ni zajec nego zmaj, ki počaka cesarjevega sina in ga požre. Ko je potem minilo nekoliko dni in cesarjevega sina ni bilo domov, so se začeli čuditi, kaj bi to bilo, da ga ni.

Tedaj gre srednji sin na lov; ko pride izza grada, pa skoči zajec izza grma, a cesarjev sin za njim, sem in tja, dokler zajec ne uteče v mlin ob potoku, in cesarjev sin za njim; pa tam ni zajec nego zmaj, ki ga počaka in požre. Ko je potem minilo nekoliko časa in cesarjevih sinov ni bilo nazaj, je začelo skrbeti ves dvor.

Tedaj gre tudi tretji sin na lov, ne bi li morda našel bratov. Ko je prišel izza grada, je zopet skočil zajec izza grma, a cesarjev sin za njim, sem in tja, dokler zajec ne uteče v oni mlin ob potoku. A cesarjev sin ni hotel iti za njim, nego je šel na drug lov, govoreč pri sebi: „Ko se vrnem, te že najdem.“

Hodil je dolgo po planini, a ni našel ničesar ter se vrnil v mlin; toda v mlinu je bila baba. Cesarjev sin ji nazove Boga: „Pomozi Bog, starka!“, a baba odzdravi: „Bog Ti pomogel, sinko!“ Tedaj jo povpraša cesarjev sin: „Kje je, starka, moj zajec?“, a ona mu odgovori: „Sinko moj, ni to zajec, to je zmaj, aždaja. Toliko sveta je že pomoril.“ Ko cesarjev sin čuje to, ga malo zaskrbi in reče babi: „Kaj čemo sedaj? Tu sta pač tudi moja brata propala.“ Baba mu odgovori: „Sta, sta, bogme — pojdi domov, sinko, da tudi ti ne pojdeš za njima in ne pogineš.“ Nato ji reče on: „Starka, veš li, kaj je? Vem, da bi se tudi ti rada rešila te nesreče . . .“ A baba mu poseže v besedo: „O sinko moj, kako da ne! I mene je tako ugrabil, a sedaj ni pomoči.“ Tedaj nadaljuje on: „Slušaj dobro, kaj ti povem. Ko pride aždaja, vprašaj, kam gre in kje je njena moč, pa venomer

poljubljal ono mesto, kjer ti pove, da je njena moč, kakor od dragosti in radosti, dokler ne zveš, pa mi potem poveš, ko pridem.“ Nato odide cesarjev sin na dvor, a baba ostane v mlinu.

Ko zmaj-aždaja pride, ga začne baba vpraševati: „Pa kje si za Boga? Kod hodiš tako daleč? Nikdar mi nečeš reči, kod hodiš!“ A zmaj ji odgovori: „E, starka moja, daleč hodim jaz.“ Tedaj se mu baba začne umiljavati: „Pa zakaj hodiš tako daleč? Povej mi, kje je tvoja moč? Da jaz vem, kje je tvoja moč, ne vem, kaj bi storila od radosti — venomer bi ljubila tisto mesto.“ Nato se zmaj nasmeje in ji reče: „Tam je moja moč, v onem ognjišču.“ Tedaj začne strastno ljubiti in grliti ono ognjišče. A ko zmaj to vidi, udari v smeh in ji reče: „Bedasta žena, ni tu moja moč. Moja moč je v onem drevesu pred hišo.“ Tedaj začne strastno grliti in ljubiti drevo, a zmaj zopet v smeh in ji reče: „Pusti to, bedasta žena! Ni tu moja moč!“ Tedaj povpraša baba: „Kje pa je?“ A zmaj izpregovori: „Moja moč je daleč — ti ne moreš tja priti. Celo v drugem cesarstvu; pri cesarskem mestu je jezero: v tistem jezeru je zmaj, v zčaju veper, v vepru zajec, v zajcu golob, v golobu vrabec: v tistem vrabcu je moja moč.“ Ko baba to čuje, reče zčaju: „To je bogme daleč; tega jaz ne morem ljubiti.“

Ko drugega dne odide zmaj iz mlina, pride cesarjev sin k babi in baba mu pove vse, kar je čula od zmaja. Tedaj odide on domov in se preobleče: obleče si pastirsko obleko, vzame pastirsko palico v roke, se napravi za pastirja in gre v svet. Gredoč tako od sela do sela, od mesta do mesta, dospe nazadnje v drugo cesarstvo in v cesarski grad, pod katerim je bil v jezeru zmaj.

Prišedši v oni kraj, začne povpraševati, komu treba pastirja. Meščani mu povedo, da ga treba cesarju. Ko ga prijavijo, ga pusti cesar predse in ga vpraša: „Ali hočeš čuvati ovce?“ On odgovori: „Hočem, svetla krona!“ Tedaj ga cesar sprejme in mu začne svetovati in ga učiti: „Je

tu lepo jezero in ob jezeru jako lepa paša; ko povedeš ovce na pašo, ti pojdejo brž tja ter se ti razkrope okoli jezera, a noben pastir, ki odide tja, se ne vrne več; zato ti, sinko, povem, ne pusti ovac na vodo, koder one hočejo, ampak jih drži, koder hočeš ti.“

Cesarjev sin zahvali cesarja, pa opravi in izvede ovce in vzame s seboj še dva hrta (psa), ki moreta na polju dohiteti zajca, in sokola, ki more ujeti vsako ptico, in diple. Ko izvede ovce, jih brž pusti k jezeru in ovce se brž razkrope okoli jezera in cesarjev sin dene sokola na neko klado, hrta in diple pa pod klado, pa zasuče hlače in rokave ter zagazi v jezero in začne vpiti: „O aždaja, o zmaj! Pridi mi danes na boj, da se ogledava, ako nisi ženska!“ Zmaj se odzove: „Tako, cesarjevič, takoj!“ Za malo časa, glej aždajo — velika je, strašna je, grda je! Ko pride zmaj ven, se prime z njim ob pasu in se meče z njim v poletni dan do poludne. A ko potem postane vroče, reče zmaj: „Pusti me, cesarjevič, da pomočim pusto svojo glavo v jezero in da te vržem v nebeške višine!“ A cesarjevič odgovori: „Ne daj, zmaj, ne budali! Da je meni cesarska devojka, da me poljubi v čelo, bi te jaz vrgel še više.“ Zmaj ga brž na to popusti in odide v jezero. — Ko se zvečeri, se cesarjevič lepo umije in opravi, dene sokola na ramo, vzame hrta ob sebe, diple pod pazduho, obrne ovce in gre v mesto, svirajoč v diple. Ko pride v mesto, se zbere vse mesto kakor na čudež, da se je on vrnil, prej pa ni mogel noben pastir priti z onega jezera.

Drugega dne se cesarjevič zopet opravi in gre z ovcami naravnost k jezeru. A cesar pošlje za njim dva konjenika, naj gresta natihoma in vidita, kaj on dela; konjenika zajahata na veliko planino, odkoder bosta dobro videla. A pastir dene, ko pride tja, hrta in diple pod klado, sokola na njo, pa zasuče hlače in rokave ter zagazi v jezero in zaklikne: „O aždaja, o zmaj! Izidi mi na boj, da se še ogledava, ako nisi ženska!“ Zmaj se mu odzove: „Tako, cesarjevič, takoj!“ Za malo časa, glej jo aždajo — velika je, strašna je, grda je! Pa se zgrabita ob pasu in se mečeta v poletni dan do poludne. A ko prigrjeje poldne, reče zmaj: „Pusti me, cesarjevič, da pomočim pusto svojo glavo v jezero in da te vržem v nebeške višine!“ A cesarjevič odgovori: „Ne daj, zmaj, ne budali! Da je meni cesarska devojka, da me poljubi v čelo, bi te vrgel še više!“ Zmaj ga na to brž popusti in odide v jezero.

Ko se zvečeri, obrne cesarjev sin ovce kakor prej, pa domov, svirajoč v diple! Ko pride v mesto, se vse mesto vznemiri in začudi, da se

pastir vrne vsak večer domov, ko pa prej ni mogel nobeden. Ona dva konjenika sta še pred cesarjevim sinom dospela na dvor in pripovedovala cesarju vse po vrsti, kaj sta čula in videla. Sedaj ko cesar vidi pastirja, kako se je vrnil domov, pozove svojo hčer brž k sebi in ji reče vse, kako je. „Jutri pojdeš,“ pravi, „s pastirjem na jezero, da ga poljubiš v čelo.“ Ko ona to čuje, zaplače in prosi očeta: „Nikjer nimaš nikoogar do mene edine, pa niti za mene ne maraš, da poginem.“ Tedaj jo začne oče junačiti in hrabriti: „Ne boj se, hči moja! Vidiš, menjali smo toliko pastirjev, a katerikoli je izšel na jezero, nobeden se ni povrnil; ta pa se, evo, dva dni bori z zmajem in nič mu ni. Zaupam v Boga, da bo mogel premagati tega zmaja; sama pojdi jutri z njim, da bi nas osvobodil te nesreče, ki je pogubila toliko sveta.“

Ko se je zjutraj dan zdanil, ko se je dan zdanil in je solnce zasnilo, je vstal pastir in je vstala devojka ter se začela odpravljati na jezero. Pastir je vesel, veselejši nego kdaj, a cesarska devojka, tužna, preliwa solze, pa jo pastir teši. „Gospa sestra, prosim te, ne daj se jokati — samo stori, kar ti rečem: ko bo čas, prihiti in me poljubi, pa se ne boj!“ Ko sta se napotila in pognala ovce, je bil pastir po poti venomer vesel, je sviral v diple veselo, a devojka je šla kraj njega in venomer plakala, on pa včasi pusti dulec ter se obrne k njej: „Ne plakaj, zlata, ne boj se nič!“

Ko prideta na jezero, se ovce brž razkrope okoli jezera, a cesarjev sin dene sokola na klado, hrta in diple pod njo, pa zasuče hlače in rokave ter zagazi v jezero in vikne: „O aždaja, o zmaj! Izidi mi na boj, da se ogledava, ako nisi ženska!“ Zmaj se odzove: „Tako, cesarjevič, takoj!“ Za malo časa, evo ti aždaje — velika je, strašna je, grda je! Ko izide, se poprimeta ob pasu pa se mečeta v poletni dan do poludne. A ko poldne prigrjeje, je besedil zmaj: „Pusti me, cesarjevič, da pomočim svojo pusto glavo v jezero in da te vržem v nebeške višine!“ A cesarjev sin odgovori: „Ne daj, o zmaj, ne budali! Da je meni cesarska devojka, da me poljubi v čelo, bi te vrgel še više!“ Ko to pove, prihiti cesarjeva devojka in ga poljubi v obraz, na oko in na čelo. Tedaj on zamahne z zmajem in ga vrže v nebeške višine, tako da se zmaj, ko pade na zemljo, razbije na komade, a ko se na komade razbije, skoči iz njega divji veper ter se na vso silo spusti v beg, a cesarjev sin vikne na pastirsko hrta: „Drži! Ne daj!“, in psa skočita za njim pa ga dohitita in ga ulovita in ga brž raztrgata.

Ali iz vepra skoči zajec, pa pritisne v beg na vso silo in cesarjev sin spusti psa: „Drži! Ne daj!“, psa pa za zajcem ter ga ugrabita in brž raztrgata.

Ali iz zajca poleti golob, cesarjev sin pa spusti sokola in sokol ugrabi goloba in ga donese cesarjeviču v roke. Cesarjevič vzame goloba ter ga razporje, a glej, v golobu vrabca: Drži vrabca! Ko ugrabi vrabca, mu odgovori: „Sedaj, da mi rečeš, kje sta moja brata!“ Vrabec mu odgovori: „Bom, samo ne stori mi nič! Takoj izza grada tvojega očeta je mlin ob potoku in v tem mlinu so tri šibe: podsekaj one tri šibe in udari z njimi po korenu! Brž se bodo odprla železna vrata velike kleti; v tisti kleti je toliko ljudi, starih in mladih, bogatih in siromašnih, malih in velikih, žen in devojčk, da moreš naseliti celo cesarstvo. Tam sta tudi tvoja dva brata.“ Ko vrabec vse to pove, ga cesarjevič takoj zgrabi za vrat in ga zadavi.

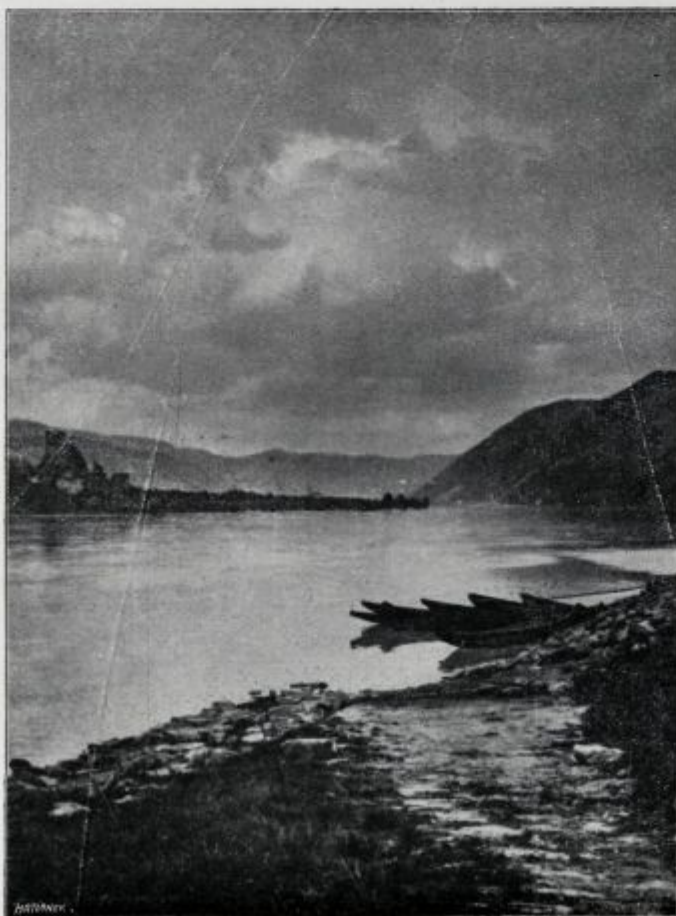
Car je osebno bil izšel in se popel na ono planino, odkoder sta tista konjenika gledala pastirja, ter je tudi on gledal vse, kar je bilo.

Ko je pastir tako ubil zmaja, se je zvečerilo in on se lepo umije, vzame sokola na ramo in

gre na cesarjev dvor, a devojka poleg njega še v strahu. Ko prideta v mesto, se nabere ljudstva kakor na čudež. Car, ki je vse njegovo junaštvo gledal s planine, ga pokliče predse in mu da svojo hčer, pa na mestu v cerkev in ju venčajo in napravijo veselje za teden dni. Potem pove cesarjev sin, kdo je in odkod je, a cesar in vse mesto se tedaj še bolj vzraduje in ker je cesarjevič s'ilil domov, mu da cesar mnogo spremljevalcev in ga odpravi na pot.

Ko pridejo do onega mlina, zaustavi cesarjevič svoje spremljevalce, vstopi ter podseka one tri šibe in udari z njimi po korenu in železna vrata se brž odpro. A v kleti svet božji! Cesarjevič zaukaže, da naj gredo vsi ven, eden po eden, in da gredo, koder je kateremu drago, a on stopi na vrata. Ko so šli tako drug za drugim, evo ti i njegovih bratov: in on se z njima zagrlji in izljubi. Ko je izšlo že vse ljudstvo, ga zahvalijo, da jih je popustil ven in rešil, ter odidejo vsak na svoj dom.

O on odide s svojima bratoma in s svojo nevesto domov k svojemu očetu in tam je živel in caroval do kraja svojega življenja.



OB JEZERU.



OTOČAC.

LISTEK.

KNJIŽEVNOST.

„Volja in dejanje“.*) „Ali se recenzent ni zgrešil kar v naslovu?“ povpraša morda čitatelj; „moralo bi pač biti: „Volja in moč“; zakaj tako je Cankar naslovil svojo najnovejšo knjigo.“ Recenzent odgovarja: „Cankar je res da naslovil svojo knjigo „Volja in moč“, a danes imamo opraviti z Ozvaldovo študijo „Volja in dejanje“. Bistvena pa ta razlika v naslovu ni; dr. Ozvald bi mogel napisati „Volja in moč“, obratno Cankar „Volja in dejanje“. V obeh spisih: gre za isti problem, ali je volja kaj vredna ali ne; rezultat enega spisa pa je rezultatu drugega spisa diametralno nasproten. Cankar zameta voljo kot nevredno suplentko moči, Ozvald pa pošilja svoj spis v svet pod Turgenjevljevim geslom: „Umej hoteti — in boš svoboden in zapovedoval boš!“ ter pravi: „Edini pravi lek za vseobčno bolezen naše dobe vsebuje recept: Krepka, silna volja,“ ki je že tudi uspeh (Str. 9). „Majhni smo ali veliki, kakor je pač naše hotenje“, t. j., Ozvald vidi moč v volji, ne poleg nje ali celo proti njej, rešuje torej problem tako, kakor smo ga rešili mi, ko smo poročali o Cankarjevi knjigi („Slovan“ str. 124 sl.). Založnica Ozvaldovega spisa „Omladina“, ki po svojem programu želi ljudi krepke in zdrave volje, ni mogla molčati, ko je videla, kako nam leposlovje pridiga neplodno devizo „kamorkoli, kakorkoli“, kako se nam poveličuje skitalstvo, kako „junakujejo“ šleve, omahljivci, ki so kakor na vetru goreče sveče (str. 37). Seveda nam je Cankar v „Volji in

moči“ na videz sam predstavil boljše, vrednejše ljudi, tiste jezdece, ki imajo neizmerno prirojeno silo v sebi (ne volje); a zlati up, da pridejo taki ljudje, je iluzoren, dokler mislimo, da nam jih priroda sama mora roditi in dati; up „o jezdecih“ je mogoče le, če mislimo, da se ta sila da vzgojiti iz elementov, ki jih da priroda; prirojeni nagoni, vzgojeni, pa so baš volja. Brez take vzgojene volje ne dobimo plemenitih „jezdecov“, kvečjemu poedine divjake. Zato pa Cankarjeva „Volja in moč“ ni nikak „evangelij“, ker prorokuje nekaj, kar je samo na sebi nemogoče in je izven področja človeških vplivov, t. j., ker tolaži s prirojeno močjo. Zakaj Cankar ne oznanja evangelija, da se bodo nekaj rodili — sami moški? Tudi to bi bil „evangelij“, a žal neploden. Na Ozvaldovi in moji strani je, kar se tiče „volje“ Cankarjevih Joštov in Bratinov („Lj. Zvon“, str. 271. sl.: Jošt sploh ni imel volje itd.), tudi g. E. Kristan — naravno je to pri njem, ki je mož dejanja in dramatike — upravičuje Cankarja le s tem, da je Cankar umetnik, da „povest ni modroslovna študija“, da so vsled tega prigovori strokovnih filozofov proti njemu brez pomena. Pa tu se moti g. Kristan: Ko bi Cankar v umetniško zanimivi podobi le stavil problem, potem bi stvar bila taka, kakor jo prikazuje Kristan. Toda Cankar ga rešuje in svojo rešitev problema sili tako v ospredje, da ves umetniški „kako“ izgine za filozofsko-stvarnim „kaj“. Da je pri tem Cankarjevemu spisu „kaj“ tudi časovno bilo prvo in umetniška oblika šele drugo, to se nam zdi zelo verjetno, ker ves spis po vsej priliki nadomešča polemiški članek v „Slov. Narodu“ zoper Žmitka in Kobala. Cankar je torej bil v „Volji in moči“ bolj in prej nekako strokovni pisatelj, manj in šele

*) Dr. K. Ozvald, Volja in dejanje (Psihološka analiza). V Ljubljani 1911. Izdala „Prosveta“. Založila „Omladina“. Str. 49. Cena 10 h. — Korektura brošure je pomanjkljiva. Particip „hoteti“ ni dober; „hotenje“ kaže na „hotén“. Uvodni ekskurz proti moderni kulturi v prvotni obliki mogel izostati.

potem umetnik. Zato po vsej pravici lahko stavimo Ozvaldovo študijo „Volja in dejanje“ vzporedno s Cankarjevimi študijami o motivu „Volja in moč“. Ozvald je svoj spis posvetil „mladini“, priporočajoč ji vzgojo volje, da bo močna; Cankar takega posvetila ne bi hotel pa tudi v tem slučaju ne bi mogel napisati; zakaj kako bi pameten človek priporočal mladini, naj ima prirodno moč — razen če računa s čudežem, ki se je dogodil Petru Klepcu. (Slabotni Klepec je začul glas: „Iztrgaj hojo!“ in iztrgal jo je), ali če še veruje v Vilo, ki je kraljeviču Marku dala piti čudovitega mleka, da je iz slabotnika postal silnik brez lastne volje in zasluge.

Školjka, drama v treh dejanjih.*). „V sodobni literaturi... ne poznam tako mojstersko zgrajene drame. Če pogledam na „Školjko“,... se mi zdi občudovani in preceñjevani Ibsen kakor suhoparen profesor, ki razlaga na odru učenost moderne dramatike.“ — Hvala Bogu, da se vrše naše literarne zadeve med nami, ne da bi svet zvedel zanje, ker sicer bi dostikrat lahko zaslužili njega pomilovalni nasmeħ. Toda gori navedene besede je zapisal on, ki z vriščečo Panovo piščalko načeluje zboru naših Modric, in zato je dolžnost slovenske kritike, posvetiti temu delu večjo pozornost. Najprej dvoje splošnih opazk. Nasprotujoč nekemu staremu pravilu kritike, omenjam nekaj, kar razsodnemu čitatelju itak ne more ostati prikrito, namreč, da je pisatelj tega dela zdravnik. Še več: „Školjka“ nam kaže čedalje bolj, da je pisatelj študiral svojo stroko marljivo in s pridom vsaj v gotovih delih, in pri proučevanju izvestnih skriptov mu je nemara vzknila ideja njegove drame. „Lymphatičnega žandarja“ in razne druge stvari smemo smatrati kot nekaj a tavističen residuum — po višjih zgledih zaveden, rabim tudi jaz strokovni izraz — pred vsem pa je prinesel g. K. iz te šole znanstveno metodo, ki mu je omogočila, predelati svojo snov sistematično. Splošna opazka je tudi še, če povem, da je pisatelj na dramatičnem polju začetnik; zato je seveda zabredel v napako, da si ni vedel zadostiti v grmadenju raznolikih motivov; to in pa ne posebno tekoča dikcija otežujeta čitanje. Treba je čitatelju, ako hoče videti jasneje do dna, razpršiti dokaj pen, zbirajočih se na površju te kipeče, a ne pregoste tekočine, mislim Nietzschejevo, Weiningerjevo in drugih modrost kot elemente, v katerih se gibljejo naši junaki in junakinje — v njih središču Pepina. Vsa luč pada zgolj na eno in isto stran teh ljudi, na njih spolno življenje, semkaj pa v izdatni meri.

Imamo torej najprej Pepino, živečo v nesrečnem zakonu s Toninom. Razdor v zakonu pa ni od danes, nego sega v preteklost. Dasi je luč, v kateri se nam kaže njen značaj v začetku, precej nejasna, začne vendar čitatelj umevati ves njen nastop, zlasti pa način, kako razodeva svoje simpatije Maksu, kot odpor proti razmeram, kot rezko kritiko, ki ne prizanaša ne sebi ne drugim. Tako je umevati njeno neumorno zatrjevanje, „da je gazila po blatu“, in slične izpovedi. Nisem še čital kmalu toliko nelepih kvant v slovenski ali tuji „lepi“ knjigi kakor v „Školjki“, in sicer brez finese, brez esprit, kar bi delalo stvar vsaj prenesljivo. Da se dá tudi na rahlejši in vendar izdatnejši način kaj dopovedati, ne bo nikdo tajil, kdor zadene n. pr. ob mesto, kjer Strelovka strmečemu občinstvu razodene Maksovo razmerje do Pepine: „Speljanček nedolžni... ki je še gorak od zakonske postelje bratove!“ Cinizem, s katerim odkriva profesorica ljubezni, Olga svoje ljubimске dogodke, je preoduren, da bi mogel vplivati resno. V ekspoziciji nam

pove Pepina, da takrat, ko še je bila stara 16 let „in je imela lase gladko počesane s čela in so njene oči bile velike in otroške“... ni bilo „tako“. Toda slaba vzgoja in prirodna moral insanity (to ni bila ljubezen; bil je greh, ki je zaplesal po mojih žilah in omamil moje meso“ itd. str. 22.), da sta jo privedla navzdol — od moža do moža. Prva postaja na tem rakovem potu je bil Lubin. Hvalevredno je, da izkuša pisatelj svojo nalogo rešiti vsestransko, da nam pokaže Pepino kot posamičen slučaj, potem pa kot pripadnico ženskega spola: „Zakaj je ženska pastorka narave? Ti dogodki so zakrknili to prvotno plemenito srce in rodili maščevalnost, željo, osvetiti sebe in svoj spol.“

Naloga naslednjih prizorov, ki pa jih ne bomo več spremljali, obstoji v tem, rešiti končno razmerje, ki obstoji med Pepino na eni, Toninom, Lubinom in Maksom na drugi strani. V tem trenutku, ko se izkaže tudi Maks kot „Školjka brez bisera“, usahne že itak tanki curek dramskega dejanja — o kakem zapletku sploh ni govora. Medicinska skripta, ki jih tudi prej nismo izgubili z vidika, stopijo v drugi polovici v absolutno veljavo: „v začetku je bil nagon, živalski nagon“. V sila dolgih govorih nam podaja Podboj, ki pa tukaj zastopa pisatelja samega, svoje nazore o ljubezni. Njegove besede padajo na rodovitna tla drugod, pa tudi pri Olgi! Da, pri njej! Govor je namreč naneseł na materinstvo in zbudil v njej (str. 105) ženo, „ker materinstvo je čednostno nad vsak dvom“. Take resnice spadajo k železnemu inventarju medicinske modrosti, quod erat demonstrandum: tako je prišla tudi Olga v „Školjko!“ Čitatelj, ki si obupal ob tolikem prešuštvu, ob toliki izprijenosti, so se ti li odprle oči? Čutiš li, kje se nahajaš? Kar si dosedaj čital in slišal, to ni bilo življenje, najmanj pa slovensko življenje, to so bile uloge, razdeljene med govoreče osebe. „Školjka“ ni drama v pesniškem smislu — nego medicinski umotvor, neka vrsta „Blaže in Nežica“ v medicinski stroki; to delo postavi tjakaj, kamor staviš n. pr. znano Peskovo dramo; služi mu dramska oblika kot vehiculum za medicinske svrhe, kakor Pesku v pedagoške. Genius loci nas obdaja v „Školjki“: težki vzduh dunajske kavarne, predmestne gostilne, kjer lahko vidite večkrat slovenskega študenta reševati „poslednje reči“ z mogočno gesto! Toda kadar se približa usoda (brhka Kranjica), takrat se prelevi don Juan Podboj (študent) v pridnega zakonskega moža, takrat je konec débauch, ki jih je doživljal — stavim glavo — bolj v fantaziji kakor v resnici, konec mrki filozofiji! Pepina, Olga: to nisi ti, zlata slovenska deklica; prototipi teh bitij (v kolikor niso zgolj umetne konstrukcije) obljudujejo dunajske ceste. „Školjki“ problemi niso slovenski problemi. — Torej medicina, prikazana z umetniškimi sredstvi! Ali naj še omenjam, da se Tonin v zadnjem prizoru ustrelil? Čemu, o tem se bodo učenjaki prepirali do sodnjega dne.

Odkod ta terminologija v „Školjki“, ki išče in najde svoje prisprodebe najraje v blatu, v klancu (str. 92) in sličnem miljèju? Odkod to pretenciozno prodajanje laži — in polresnic? v kateri delavnici so nastale te izvotlene, bobneče osebe? In rezignirano-togotna melodija, pesem njih, ki jih je nemila usoda vrgla pod voz, ali vam je neznana? Spomnite se ostro začrtanih, zavistnih potez Cankarjeve Muze! On, ki je visoki pevec našega lačenpergarstva, našega snobizma, naše nekulture, je proglasil to delo najčistejši izraz našega življenja. Da to ni, bo priznal vsakdo, kdor prisluškuje utripanju slovenskega narodnega življenja; tu vam gre za važnejše stvari! Resnica je, da naša lepo

* Spisal dr. Alojz Kraigher. Ljubljana 1911. V osmerki. 120 str. vez. K 3.

slovna literatura ni zrcalo narodovega pokreta in gibanja, sicer ne bi smela prezirati ali celo smešiti pojavov stvarja-jočega in vstajajočega Slovenstva. Tako se pa zadovoljuje „vladajoča“ literarna smer s tem, da vestno registrira bole-
lestne in histerične vzdihle pomandranih eksistenc, ne zave-
dajoč se, da zahtevajo vladajoče kulture svojih žrtev. Toda,
da se vrnemo k „Školjki“. Drama v svojem bistvu ne
prenese nejasnosti in polutmine, ki vlada sedaj v našem
pripovednem slovstvu. Vsaka kritika, tudi ona, ki jo
vrši dramatični kritik na obstoječih razmerah, mora izhajati
z nekega trdnega stališča. Katero je to stališče za g. pisa-
telja, ni težko uganiti; „da se najmeta mož in žena; on iz-
čiščen, ona čista“ (str. 102); lahko bi se tudi reklo, oba iz-
čiščena... Toda ta formula, ki bi nam sicer tudi brez
Kraigherja ne bila neznana, nam ne zadošča. Čitatelj, ki se
je s trudom prečital skozi te neskončne in številne pogo-
vore o spolnih stvareh, ni mogel prezreti grozne revščine,
ki sicer vlada v duši in srcu teh ljudi. Ker se nam nikjer
ne odpre razgled na kako resno delo, v katerem bi bila zas-
poslena njih energija, kaj čudo potem, ako potratijo naši
junaki ves božji dan s tem, da mlatijo z jeziki in da za-
blodi n. pr. nepokojna fantazija Pepinina k tako kočljivim
stvarem, kakor je ležišče na senu (str. 14.)! Upajmo, da
razširi g. K., ako se sicer še sploh vrne k dramatikki — če-
sar skoro ne verjamem — svojo formulo tako-le: da se naj-
meta on in ona — k resnemu delu.

Dunaj.

J. Kelemina.

Opomba uredništva. „Slovan“ je že o Božiču
ocenil „Školjko“. Priobčujemo še to ostro kritiko, ne kakor
da bi se v vseh njenih delih identificirali z njo. Le kolikor
se tiče Ivana Cankarja, se nam zdi povsem upravičena; mi
in marsikdo z nami se je čudil svoj čas, kako je mogel
Cankar, ki se hoče boriti proti „frazam“, nastopiti s tolikimi
in takšnimi frazami. Pompoznejših se je v naši literaturi
napisalo malo.

Krivoprisežnik. Narodna igra v treh dejanjih (7 sli-
kah). Za slovenske odre priredil: Homunkulus. Ljudski oder,
II. zvezek. V Ljubljani 1911. Natisnila Katoliška tiskarna. 8^o.
Cena 0-80 K.

Zanimanje ljudstva za gledališke predstave raste pri
nas od dne do dne. To je veselo znamenje za njegov du-
ševni napredek. A žalibog skoro nimamo primernih iger za
odre na deželi. Kar se igra tuintam včasih, je take kakov-
nosti, da nas je lahko sram. Ker poznajo boljše igre, kar
jih imamo, skoro že povsod, so naši igralci na deželi (sem
štejem tudi večino naših mest) po navadi v precejšnji za-
dregi.

Iz tega vzroka pozdravljam z veseljem podjetje „Ljud-
skega odra“, ki nam je podal v 2. zvezku Anzengruberjevega
„Krivoprisežnika“. Snov te tridejanske ljudske igre s petjem
je zajeta naravnost iz življenja, našim ljudem iz lastne iz-
kušnje več ali manj znana in mojstrski obdelana. Toda moj
namen ni, razpravljati na tem mestu o Anzengruberju kot
dramatiku. Čemu je zamolčal Homunkulus njegovo ime, mi
je nerazumljivo, saj vendar ostane „Krivoprisežnik“ kljub
prireditvi Anzengruberjev.

Da se je lotil prireditve mož, kateremu oder ni tuj,
kaže izbira igre in pričajo pridejane opombe. Za svojo osebo
želim, da bi pomnožil ob priliki opombe glede tehničnih
težkoč in jih izdal posebe, da bi jih imeli režiserji ljudskih
odrov vedno pri roki. Ker si mislim, da ne dvomi o svoji
tozadevni zmožnosti, nastopi lahko v pomnoženih opombah
sigurneje nego to pot, ko piše n. pr.: „... ako premikaš sito
na vse strani, šum, ki nastane, ni neenak dežju.“ Zakaj dela

v teh opombah reklamo za ljubljanskega puškarja Kaiserja,
se bo čudil marsikdo.

Med opombe je uvrstil Homunkulus tudi karakteristiko
glavnih oseb. Ta je pomanjkljiva in deloma napačna. Če si
jo prečita prireditelj obenem z igro še enkrat, pride brez
dvoma do istega prepričanja. Z malo besedami kako osebo
dobro označiti, ni nikakor lahka stvar, zlasti če dela človek
naglo. Neumestni so med karakteristiko se nahajajoči pred-
pisi glede kostumov, oziroma mask. To naj bi bil prepustil
prireditelj režiserjem posameznih krajev, kakor je storil z go-
vorom nastopajočih oseb. Zakaj govori po Homunkulu
tudi Jakob književni jezik, mi je seveda nova uganka.

Pravzaprav govorim že o prireditvi sami. Te nikakor
ne morem imenovati dobre. Zdi se mi, da je delal Ho-
munkulus prehitro in se ni zamislil dovolj v igro. Moje
mnenje je, da ne sme igra v prireditvi izgubiti vrlin in da
se naj le toliko izpremeni, kolikor je v resnici potrebno z
ozirom na ljudske odre. Nikakor ne sme trpeti razumljivost;
na njeno škodo se ne sme črtati in prerejati, kar ni potrebno.
Homunkulus se ni držal tega, ker je delal prenašlo. Zanj
je bila prireditev tem lažja, ker je uporabil dobro sredstvo,
namreč oklepaje, s katerimi je naznanil mesta, ki jih lahko
izpuste režiserji sami, če se jim zdi to potrebno.

Z dokazi za gorenjo trditev nisem v zadregi. Naštel
jih bom le nekaj, a odločno pripominjam, da bi jih pomnožil
zlahka za lepo število.

Vsa prireditev priča, da je Homunkulu mnogo do
zunanjega efekta. Čemu je torej izpustil pesem v drugem
prizoru prvega dejanja? Saj vendar ve, da deluje na odrih
na deželi petje zelo. S petjem pa tudi sicer ni imel sreče.
V izvorniku pojejo v I, 6:

Mei' Schatz ist viel sauber,
no säub'rer bin i,
und er heirat' auch z'nacht
doch a andre als mi! itd.

ali v I, 10:

Dös war' mein letzter Wunsch,
gib mir die G'währ,
laß mich in der Heimat sterb'n,
himmlischer Herr.

Grüner Tann, blaue Berg',
du dunkler See,
euch möcht ich nochmal sehn,
bevor ich geh'.

Möcht' sterb'n in Elternhütt',
daß noch bewußt —
ich mein' Kopf legen kann
an d' liebste Brust itd.

Naj zadostujeta ta zgleda! V Homunkulovi pri-
reditvi se glasita:

Vrtec ogradila bom,	Na nebu zvezde sevajo,
rožic nas dila bom:	na vasi fantje pevajo,
nageljček in rožmarin,	pojo lepo, pojo sladko,
da bom golj'fala fante ž njim	pri srcu pa jim je ludo.
itd. in	

S takimi pesmimi bi pač ne smel zamenjati izviri-
nili, četudi ima opombo, da petje lahko izostane, če ni
zborar na razpolago (sicer pa ne poje pesmi zbor). Zadnjo
omenjeno kritiko pojo v prireditvi na njeno škodo fantje, pri
Anzengruberju Veronika.

Kako lepo nam je dalje naslikal Anzengruber n. pr.
začetno situacijo! Veliki hlapec pride iz hiše in se ustavi
pred vodnjakom, zažigajoč si pipo. Veronika — ker nosi

praznično obleko, ima moder predpasnik, da se ne umaže — pride z zalivalnico z vrta, hoteč zajeti vode, pojoč do velikega hlapca, kjer se začne njiju razgovor. Pri Homunkulu se glasi ta prizor tako:

Veronika (v narodni noši, praznično opravljena, priliva na vrtu iz škropilnice).

Veliki hlapec. Ali si ti, Veronika? Ali nisi šla v cerkev?

Veronika: Po vrtu sem prilivala itd.

Torej priliva in obenem prilivala! Primerjaj hkrati Homunkulov načrt scenerije!

Poglejmo par vrstic nižje izvornik!

Vroni (mit spöttischem Knicks). Jesses, die Ehr! Der Großknecht, von dem koan' Dirn' im G'höft jahraus, jahrein ein anders Wörtl noch g'hört hat als „gut'n Moring“ und „gute Nacht“ — du vergibst dir aber viel, wann d' mit mir, dem jüngsten, **g'ringsten** D.rndl da im Dienst, red'st!

Großknecht (sieht sie groß an). Wann du auch, was ich schon lang weiß, kein' Respekt vor mir hast, so könnt'st doch die Faxen sein lassen; dös sein dumme G'spaß! — Du kannst's a nie g'raten, wenn nach'm Tischgebet alles still is und ich mein' Löffel sauber putz', bevor ich als erster in die Schüssel lang', zu deine jüngern Kameradinnen 'nüber z' blinzeln, und das is dann a Getupf mit die Ellbögn' unter 'n Tisch und da wischt ihr euch 's Maul, bevor ihr noch ein Bissen drein hab't's! — Alle können doch mit z'gleich in die Schüssel langen, einer muß der erste sein und dös is mein Recht, dafür bin i Großknecht — merk dir's!

Vroni. D'Welt fallet a nit z'samm', wann 's Essen als ein ang'richter auf 'n Tisch kommet und jeder sein' eignen Teller hätt'! . . .

Iz tega lepo po življenju posnetega mesta je napravil Humunkulus sledeče:

Veronika (norčevaje se). Glejte no, ta čast! Veliki hlapec, od katerega že leta in leta nobena dekla ni slišala druge besede kakor „dobro jutro“ ali „dober večer“, bo govoril z mano! Čemu se pa toliko ponižuješ, da govoriš z mano, najmlajšo in **najbolj neumno** deklo?

Veliki hlapec. Vem, da me ne spoštuješ, toda zapomni si, da vsi hkrati ne moremo v skledo. Povsod mora biti eden prvi; in tukaj imam jaz to pravico, ker sem veliki hlapec. Zapomni si to!

Veronika. Saj bi se svet ne podrl, če bi imel vsak svoj krožnik. Veš tisto zajemanje iz skupne skleda mi ni prav nič všeč. . .

Krčmarica Zidarka ne odgovarja povsem Anzengruberjevi stari Burgerliese. Taka, kakor nam jo kaže Homunkulus, gotovo ni imela v Veronikini sobici razpela (gl. 4. sliko; izvornik ga nima). Veroniko samo je posadil prireditelj tu čisto po nepotrebnem na posteljo, dočim pride v izvorniku z leve v sobo. Deveti prizor tega dejanja (II.) je popolnoma zgrešen. Čujmo Homunkula!

Veronika (gleda za njim, t. j. Franom). Sedaj ne vem, če je dobil pravo stezo; ne vidi se niti za ped daleč. (Grom in blisk.) Nocoj bo strašna noč. Kako tuli veter! (Zapre okno; ko hoče zakleniti še vrata, vstopi Krivoprišežnik s puško na rami).

Skozi vrata bi vendar ne bil mogel priti neopažen z orožjem! Homunkulus je tu premalo mislil. Izvornik pravi: ist zur Tür gegangen und hat sie geschlossen, geht jetzt gegen das Fenster, potem pa: Ferner (Krivoprišežnik) erscheint a tempo am Fenster.

Necjasno je sledeče mesto (I, 2): „ . . . Starejši, Jakob, je vse podedoval, mlajši, Matija, pa je gospodaril“ za iz-

virno: „ . . . der ältere, der Jakob, dem alles g'hört hat, und der jüngere, der Matthias, der halt mitg'schaft hat im reichen G'höft.“

Malo nižje se v prireditvi prehitro čuje pritrkavanje in zvonjenje — in tako naprej. Bodi teh prigovorov dovolj! Mislim, da sem že z njimi zadosti podprl svojo sodbo o Homunkulovi prireditvi „Krivoprišežnika“. Porabna seveda je, a bi bila lahko izvrstna, ko bi se bil prireditelj potrudil, ker mu po mojem mnenju ne manjka sposobnosti za ta posel.

Papir naj bi bil slabši, zato pa cena nižja. Na delu namreč močno trpe knjige pri izkušnjah, prepisujejo¹ pa vloge itak le takrat, če ne morejo dobiti dovolj tiskanih izvodov.

Dr. L o k a r.



† IVAN GROHAR. Iz „Carniole“.

Temelji in načela ustavnosti.* Knjigo bo mnogo ljudi z interesom začelo čitati — saj jo je napisal eden najagilnejših duhov slovanskega juga, hrvatski publicist, poslanec in voditelj „Seljačke Stranke“, Stjepan Radić — a isto toliko jo bo a priori zavrglo — saj jo je napisal Stjepan Radić, ki često stoji sredi samih protivnikov. Širšo naobrazbo in burnejša izkustva nego Radić ima med nami malokdo. Učenec Zagreba, Prage, Francije in Rusije, je načitan silno in bi bil prvak duhovitih teoretičarjev, ko bi mu življenje dalo miru, da organizuje in kristalizuje bogato svoje znanje in ga razsvetli z lastno mu duhovitostjo. Toda živi temperament, polemična narava in jaka zavest o prirojenih človeških pravicah, združena z nekim krščanskim altruizmom, vse to ga je že kot dijaka vrglo v življenja prakso, v

* Napisal Stjepan Radić kot I. zvezek „Savremene ustavnosti“. (V Zagrebu, v nakladi pisateljevi, Medjaška ulica, 12). Str. 320. Cena 5 K 30 h.

politiko. Vzrastel je v boju s Khuenovo neustavnostjo, je postal pravi in najenergičnejši zastopnik demokratizma v banovini in najsilnejše njegovo delo, posebej pa njegovo govorjenje, često preide na demagoško stran, njegova zasluga je nepobitna, da je demokratiziral smer javnega življenja hrvatskega. Radić je dandanes sila, s katero se računa; „Kmetška stranka“, ki jo je ustanovil, ima čisto obeležje njegovo in njegovega brata dr. Antona, tako da jo imenujejo kratkoma „Radićevska stranka“ („Radići“). Še večji vpliv bi utegnil dobiti, ako se mu posreči — o čemer malo dvomimo — zasesti vseučiliško stolico v Zagrebu; in baš kot habilitacijski spis so izdani „Temelji in načela ustavnosti“. Oprt zlasti na ugledno francosko politično publicistiko, razpravlja v tej knjigi o virih in oblikah ustavnosti (v 6. poglavju: Narodno predstavništvo v habsburški monarhiji), o odgovornosti vlade in o saborski večini zlasti v Hrvatski itd. Svojo študijo končuje z besedami Pascalovimi: „Množina, ki ni organizirana, je gol metož; organizacija, ki ne sloni na množini, je golo tiranstvo.“ Ta rek velja, kakor malone vsak rek, le napol; zgodovina pozna absolutne monarhe, ki so bili človekoljubni, a tudi obratno demokratske tvorbe, ki so bile silne tiranije. Prijatelja in pobratima Radića moremo samo opozarjati na besede, ki so bile govorjene v imenu demokratske organizacije: „Politično moč imamo v rokah in to še enkrat slovesno poudarjam, to politično moč bomo brezobzirno rabili, brez vsakega ozira na vsako osebo, naj bo, kdor hoče.“ Te besede se krijejo z besedami nedemokratskega dr. Kršnjavija: „Prst vlasti u politici više vrijedi, nego lakat prava“. In na to tiransko stališče zaide vsakdo, kdor izključuje iz politične prakse etiko ter je — general, ki ne šteje duš, ampak vojake. — Psihološko-etična fakta uvažuje Radić sam premalo tam, kjer govori o parlamentarizovanju vlade. Ako je ban Pejačević že izvoljene poslance hrv.-srbske koalicije predlagal za oddelne predstojnike (sekcijske šefe ali ministre), je postopal ustavno; vpraša se pa, je li to bilo po vsebini ustavno, če je ban Tomašić podbana in predstojnika za uk in bogočastje dal izbrati v sabor. S tem je le forma parlamentarnosti očuvana, stvarno tak poslanec ni čist izraz narodne volje: Pa naj Bog kandidira v cerkvi, koliko glasov bo imel proti sebi? Pa naj vsemogočni ban kandidira v Zagrebu, kdo bi ga porazil? Sijaj in moč dostojanstva deluje s tako silo na volilce, da njih objektivno spoznanje otemni in volja podleže... Meni se je zdel vedno nemoralen pritisk (ne kaka ustavnost), če je mogočnik kandidiral v okraju, kjer je gospodar služb in žepov. Službe in žepi so le kaj radi v komunikaciji s srci.

Dr. Ogrizovičeva drama „Hasanaginica“ je v nemškem prevodu sprejeta v cesarjevo knjižnico; obenem se je avtorju, profesorju v Zagrebu, izreklo Najvišje priznanje. — Ista drama se bo, kakor čujemo, obdelala za operni libreto.

„Trojanci i Arijevci“ *) Naš belokranjski zemljak dr. Županić snuje nekako paleontološko trilogijo. Nje prvi del je izšel pred 2 letoma: „Sistem istorijske antropologije balkanskih naroda“. V drugem delu bo avtor razpravljal o fizični metamorfozi narodov in njenih vzrokih — ta del še ni izšel — a tretji del je evo baš pričujoča knjiga, ki dobi še popolnilo v neki razpravi o Pelazgih. Stopivši s slovenskega ozemlja pred širši jugoslovanski svet, se je dr. Županić posvetil znanosti, ki jo med nami zasleduje le malokdo, malokdo že radi tega, ker ta znanost ni direktno v zvezi z jezikom

*) Dr. Niko Županić, Trojanci i Arijevci. Prilozi preistoriji i paleontologiji Male Azije, Egeje i Balkanskog Poluostrva. U Beogradu 1911 (Iz 4 XXXVII. knjige „Glasa Srpske Kraljevske Akademije“).

in običajnim pojmom narodnosti. Vprašanje, ali so bili stari Trojanci Arijevci (t. j. sorodniki Grkov, Italcev, Keltov, Slovanov in Germanov) ali ne, to vprašanje nas ne zanima kot Slovanov, ampak kot internacionalne znanstvenike in pa kot učence klasične gimnazije, kjer se toliko čuje o divnih helenskih junakih pred Trojo. Trojanski in helenski borci govore med seboj — v katerem jeziku? Tega se v gimnaziji nismo vprašali. Je li trojanska priča spomin na borbo helenske rase s kako čisto tujo, starejšo azijsko raso ali ne? Dr. Županić se izreka za mnenje, da Trojanci niso bili Arijevci, in sicer pred vsem na osnovi primerjajoče anatomije in morfologije. V dokaz navaja tudi Homerjevo himno na Afrodito (110—116), iz katere se razvidi, da so Trojanci in arijski Frižani govorili različen jezik. Proti onim znanstvenikom, ki taje vso zgodovinsko vrednost trojanske priče, češ, skozi toliko in toliko stoletij se ne bi bila mogla vzdržati v narodu zgodovinska tradicija, navaja Županić srbske narodne pesmi, ki so spomin na Kosovo Polje očuvale dobre štiri veke.

GLASBA.

Na glasbenem polju korakamo Slovenci in Hrvati skupno, t. j., se popolnujemo. Popolnujeta se hrv. „Pjevački Vjestnik“ in slov. smotra „Novi Akordi“. „Pjevački Vjestnik“ je glasilo hrvatskih in slov. pevskih društev (za člane teh društev na leto 3 K, sicer 4 K, naročnina se pošilja „Savezu hrv. pjev. društava“ v Zagrebu) ter prinaša pred vsem poročila o delovanju in gibanju društev, a tudi članke, kakor letos: „Glasba necivilizovanih narodov“, „Glasbeno izvajanje“, „Nekaj o dirigiranju“ itd. Umetniško-glasbena publikacija pa so „Novi Akordi“.

O „Novih Akordih“ piše najuglednejši hrvatski beletristično-kritični list „Savremenik“ (str. 326.): „Kvalitativna vrednost ove slovenske glazbene revije, koja već sama po sebi opravdano zahtjeva najvećih potpora, zaslužuje i s naše strane većih pažnja. U nedostatku hrvatske glazbene revije mogli bi momentano „N. A.“ ispuniti tu oskudicu (pomanjkljaj), a nema sumnje, da bi svaka materijalna i moralna potpora s naše strane donosila i nama pozitivnijih rezultata, no što se i sami nadamo. A zato je red na glazbenicima, glazbenim društvima i krugovima te pojedincima da uzrade, kako bi „Novi Akordi“ zadobili i u nas onu jakost i odličnu vrijednost, koju kod Slovenaca s pravom uživaju malo ne čitav decenij.“ (Recenzent Kogranski). — Tako si „Pj. Vjestnik“ in „Novi Akordi“ delita delo in uloge.

„Prvence za glasovir“ je izdal petnajstletni Hrvat Erich Rehberger. (Cena 1-50 K. Založba: Otto Maas, Dunaj. **Glasbena Matica** v Ljubljani je priredila 10. maja v hotelu „Union“ svoj zadnji koncert. Glasbeno naobraženo občinstvo je zelo motila sestava sporeda. Gotovo je naša, menim, slovenska glasba šele v povojih in zato bi morala Gl. M. strogo paziti, da vsakokratni spored sestavi tako, da še občinstvu nikdar ne pokaže, kako smo majhni v primeri s svetovnimi velikani. Da se more staviti Beethoven poleg Parme, mi je naravnost neumljivo; ravno tako ni spadala v ta okvir Bellinijeva arija iz Norme in ne Taubertov „Ptiček v gozdu“. — Iz vseh sporedov koncertov „Gl. M.“ v minuli seziji bi se lahko sestavilo ravno še enkrat toliko koncertov in občinstvo bi ne bilo nezadovoljno in koncertna doba ne bi bila tako, tako revna. — Vsa naša glasba je šele v začetkih razvoja in ni dobro, če se posamezno delo, zlasti večje, ocenja samo zase, ocenjati ga je marveč le v okviru ostale glasbe. Tako moramo tudi soditi Parmovega „Povodnega moža“. Gotovo je, da je Parmovo delo prvo te vrste, in kot tako pomeni v naši zgodovini ve-

lik napredek; drugo pa je tudi gotovo, da je občinstvu izredno ugajalo. A klavirski izvedek, ki ga je izdal Bamberg, je zelo pomanjkljiv, da, celo slab. Izvajanje je bilo vzorno, samo sekanje presega meje, tako, da trpi melodija ali pa se še popolnoma izgubi. Tako imenovano sekanje ima za zbor sicer dobro stran, da je izgovarjava vseh pevcev enakomerna in besedilo umevno, solistom pa je to v kvar, še bolj pa pesni.

K.

UMETNOST.

Dunajska „Kunstlergesellschaft“ je pred kratkim praznovala svojo petdesetletnico. Svečane seje so se udeležili najvišji reprezentanti državne uprave, zastopniki umetniških društev, 2 nadvojvoda itd. Zastopano je bilo tudi „Hrvatsko društvo umetnosti“ v Zagrebu po svojem predsedniku dr. Kršnjaviju, po umetnikih prof. Frangešu, Crnčiču in (arhitektu) Sunku. Ob tej priliki moram zopet vprašati: Kje so pa bili Slovenci? Zadnjič nas ni bilo na svetovni razstavi v Rimu, sedaj smo manjkali na Dunaju, januarja meseca pa v Belgradu in poziv poljske „Sztuke“ je ostal brez odziva. Nimamo ne moči (in zato?) ne volje. Skrivamo se in skriti ostanemo. Ločimo se in ločeni hiramo. To ne velja samo za umetnost; to je bolezen, ki nas drži na vseh koncih in krajih — od profesorjev do umetnikov. Vsak živi za se, prav kakor stari Slovani.

Individualizem v umetnosti. „Hrvatsko društvo umetnosti“ je dne 1. maja v Zagrebu otvorilo izložbo. Pri otvoritvi je društveni predsednik dr. Kršnjavi imel govor, politično obrnjen proti Meštroviću in tovarišem, ki so razpostavili v Rimu v paviljonu kraljevine Srbije. Nimam več njegovega besedila pred seboj, a bistvo govora je bilo to, da bi se baš v kulturnih vprašanjih morala vsaka narodnost razvijati za sebe, da je baš v kulturi potreben strog individualizem. S tem se je obračal proti umetnikom srbohrvatskega edinstva. Drugemu delu navedenega izreka pritrjujemo, t. j., umetniku je treba individualizma, sicer je kvečjemu „eden izmed mnogih“; toda vpraša se: Ali je to, kar je potrebno, tudi v vsem obsegu mogoče? Dokler deluje le instinkt in enostavno, elementarno čuvstvo, t. j., v liriki, v enostavni lirski pesmi, je mogoče: kar pa gre čez to mejo, je sestavljeno iz lastnega in iz pridobljenega blaga, iz prirojenih in iz priučjenih sestavin, da je težko ločiti „moje“ in „tvoje“ (ali obćenito). Kjerkoli se v slikarstvu razvije tehnika, — in ta se razvije iz vsakega „Sturma in Dranga“ — tam je izgnil poln individualizem in zdi se nam, da se klasičnost velikih umetnin začenja tam, kjer prestaja absolutnost individualizma. — Prvi stavek Kršnjavijev, namreč stavek, da bi se baš v kulturnih vprašanjih razvijala vsaka narodnost za sebe, krije v sebi isto težavo ali pa je celo „circulus“: Katerega naroda kultura more biti osobito dandanes tako samonikla, da bi je ne aficiral noben tuji vpliv? Kako daleč bi se sploh razvijala brez oplojajočih tujih vplivov? Nadalje in concreto: Kje pa se n. pr. v Slavoniji med prostim narodom, torej v naravi začne hrvatska in kje se neha srbska narodnost, da bi potem tam naredili tudi v kulturni mejo? Ko pa često menda celo v isto cerkev hodijo pravoslavni in katoličani! Individualiteta (objektivna narodnost) ni različna, različno je le ime, a kdo bo hotel na razliko imena graditi individualno kulturo? Prestopimo na slov.-hrvatska tla: Je li res v Beli Krajini ali v Istri prirojena individualnost ljudi (narodnost) tako različna, da je na eni strani mogoča in potrebna kaka posebna slovenska kultura? Dve narodnosti sta tu nastali na

čisto v njanjih osnovah, ob političnih mejah; nista bili od začetka in v prirodi. Vsak prijatelj našega mora delati na to, da ena naša natura (narodnost) da eno kulturo. V bodoči naši narodnosti pa bo to, kar si še pridobimo s kulturo, in v tem oziru bo kultura element narodnosti, ne obratno. Kršnjavi je bil zapleten v circulum vitiosum pojmov „narodnost“ in „kultura“; reči bi bil moral: V narodnostnih vprašanjih imajo močno besedo kulturne enote, razvite iz prirodnih temeljev.

RAZNOTEROSTI.

Tragična usoda Lj. Gaja. V „Zvonu,“*) zagrebški smotri, ki izhaja vsako drugo soboto, razkriva prof. Šurmin velo iznad tajne usode, ki je zadela Lj. Gaja 1. 1848. in ga držala do smrti. Gaj, ki je še marca 1848 vodil tisto sijajno deputacijo na Dunaj in si ga je Jelačić izbral nekako za ministra vnanjih poslov, izgine nenadno in hipno junija meseca iz vse javnosti. Obvisel je na njem očitek, da je od srbskega kneza Miloša sprejel novce v mito. Šurmin dokazuje, da je knez Miloš pač lagal, ko je to trdil; vsekakor je bil pri tem v tuji službi, v službi neslovanskih teženj, ki jim je bil Gaj na potu. Zamerilo se je Gaju, da je leta 1848. delal na to, naj Hrvati in Srbi gredo skupno v boj in naj Srbi iz Srbije pošljejo Jelačiću pomoč. Mislilo se je celo, da misli Gaj na hrvatsko krono. Gaj je dal Miloša v Zagrebu zapreti, da bi mogel Srbe dobiti zoper Magjare, a Miloš je razglasil, da mu je Gaj izsilil novce, ter ga je s tem za vedno kompromitiral. Kot nevarnega veleizdajnika so Gaja zaprli 1. 1853. v Beču in še 1. 1857. in 1859. se je zdel sumljiv. Ta glas je Gajevi tiskarni vzel kredit. Dasi so bile njegove „Nar. Novine“ službeni list, vendar za njih ni dobival subvencije (razen 1847), niti oglasov mu vlada ni plačevala; namera je bila ta: Gaja v čim največjo materijalno bedo potisniti in s tem uničiti. In Gaj je še v dobi po absolutizmu v vednih materijalnih težavah; duha lista ni prodal, dokler mu je bil urednik (1868).

Kralj Matjaž in Peter Dojčin, ban varadinski.

Znano je, da se je lik zgodovinskega kralja Matije Korvina očeval v spominu vseh slovanskih narodov, ki bivajo ob podonavski kotlini. Tako ga n. pr. narodna pesem srbohrvatska spravlja v zvezo z Dojčin Petrom, banom varadinskim, pijancem, ženskarjem in razsipnikom:

„Vino pije Dojčin Petar, varadinski ban,
popio je sto dukata sve u jedan dan,
i još k tomu vrana konja, zlatan buzdovan.
Karao ga kralj Matija, zemlje gospodar:
„Bog t' ubio, Dojčin Petre, varadinski ban!
Što ti popi (kaj si popil) sto dukata sve za jedan dan,

zašto popi vrana konja, zlatan buzdovan?“
Al besedi Dojčin Petar, varadinski ban:
„Ne karaj me, kralj Matija, zemlje gospodar!
Da ti piješ rujno vino, koje pijem ja,
i da ljubiš krčmaricu, koju ljubim ja,
popio bi ravnu Peštu i sav Budim-Grad.

V Sremu, zlasti okoli Petrovaradina (znane trdnjave ob Donavi na hrvatski strani) se še vedno poje ta pesem po očitno starem napevu. Kdo je bil prav za prav ta „Dojčin Petar, ban varadinski,“ ni gotovo. Snovi same se je lotil nekdanji petrovaradinski župnik, pisatelj Ilija Okrugić ter

*) Stane na leto K. Urednik Stjepan Parmačević. (Priloga „Hrv. Pokretu“).

jo obdelal v epu, ki se nam je ohranil rokopisno, „Obrana Dojčin Petra.“ Matjažev očitek, da je Dojčin Peter pijanec . . . t. d., zavrača ta-le, opisujoč razkošno in pregrešno življenje kralja Matjaža in njegovega dvora v Budimu. Dojčin Peter pravi o sebi: „Ja kad pijem, dobro pijem, al kad bijem, dobro bijem“ po nekrščenih Turkih, a Matjaž da ne pomaga borcem proti navalom turškim, da odgovarja Hrvatom, kličečim na pomoč, naj se „tam sami branijo.“ V narodu gre glas o razkošju na dvoru Matjaževem. „Zar ti misliš, kralju svijetli, da kod nas ne poju pijetli i da vrabci več na krovu ne cvrkuću gatku ovu: Sve kraljevskom u tvom dvoru u razkošja tone moru?“ Na Matjaževem dvoru „sve je toli sijajno, toľ razkošno, toli bajno, da ni dvori Faraona nit mudraca Salamona ne bijahu ljepši toga namještaja razkošnega.“ To mu očita spričo bede naroda čisto iskreno — Peter Dojčin, pri Okrugiću neka perzoniifikacija z demokratskim duhom prožetega viteštva. (Ivan Hranilović v „Letopisu Matice Srpske“, knj. 257).

MARIBORSKA PISMA.

(Dalje.)

II. Slovensko gledališče 1910/1911.

„Dramatično društvo“ je zaključilo svoje drugo leto. Odborovo poročilo potrjuje slutnje rednih obiskovalcev, ki so se z ozirom na nekoliko slabše posečanje predstav bali nezadovoljivega zaključka. Vsekakor pa moramo pripoznati, da društvo ni nazadovalo v drugi sezoni in da je vestno in uspešno izvrševalo svojo nalogo.

Začetkom sezone je izdalo društvo tiskani repertoar, ki se ga je lahko razveselil vsak prijatelj slovenske dramatike in ki je pričal, kako marljivo se je bil pripravljala odbor v počitnicah za trdo delo. Repertoar je razen nekaterih repriz v prejšnji sezoni uspešnih predstav obetal dolgo vrsto novosti, in sicer tri predstave na mesec: prvo nedeljo zvečer, drugo nedeljo popoldne in tretjo zopet zvečer. Odbor je čutil, da je za izvršitev tega načrta treba dveh stalnih skupin igralcev, kajti ob pomnoženem številu predstav so se vršile vaje in izkušnje večer za večerom in radi tega ni bilo mogoče zahtevati od istih diletantov prevelike požrtvovalnosti. Toda začetkom sezone se je prijavilo premalo diletantov, pozneje so se pa pojavile razne druge težkoče in tako je moralo društvo od četrtega meseca naprej opuščati tretjo (popoldnevno) predstavu.¹

V slovenski inteligenci vlada žal še vedno precejšnje nesoglasje glede „Dramatičnega društva“, morebiti še v višji meri nego prvo leto. Marsikdo ne poseča načelno slovenskega gledališča, ker baje ne nudi tako umetniških užitkov kakor nemško, mnogi pa v svoji narodni mlačnosti in brezbriznosti ne čutijo greha, ki ga nalagajo svoji vesti s tem, da se odtegujejo delu na odru in se deloma celo izogibljujejo prireditvi, kar jih je pod firmo „tega“ društva. Tudi strankarska strast je društvu na škodo, saj smo dospeli tako daleč, da slišiš izjave: „Kako naj obiskujemo predstave in podpiramo

delo „Dramatičnega društva“, če nimamo v vodstvu društva zastopstva in vpliva! . . .“ Posečanje gledališča je pri Slovencih najbolj odvisno od političnega mišljenja društvenih odbornikov! Kljub tej resnici nima „Dramatično društvo“ takih nasprotnikov, ki bi mu želeli smrti, narobe, v teoriji mu pripoznavajo vsi Slovenci važnost in potrebo. Logika bi velevala: „Pristopajmo kot člani, javljajmo se za delo na odru in v odboru in zasigurajmo si primerno zastopstvo, primeren vpliv! Tako daleč pa žal še nismo dospeli. — Poročevalcu ni znano, da bi bil dal kdo v odboru in vodstvu Dram. društva sploh kaj povoda za razburjanje rahlih strankarskih živcev ali za kritikovanje, s katerim se radi odlikujejo odlični, a redki „napredni“ obiskovalci predstav. Prosim, pojdimo samo dobrih deset let nazaj listat v zapisnike o slovenski mariborski dramatiki! Bodisi da so igrali takrat enodejanske in dvo dejanske burke bolj umetniški nego igra dandanes naše skromno „Dramatično društvo“ velike drame, kakor „Valensko svatbo“ ali „V znamenju križa“, ali pa se je dvignil in uglašil okus izobraženega občinstva tekom 10 let tako neizmerno, da prezira sedanji trud! Resnica je drugod. Občinstvo je bilo nekdanj skromnejše in je bolje razumevalo stališče takratne slovenske manjšine, rado je pomagalo z dejanjem in z izpodbujanjem pri vsakem trudu, ki je imel pošten slovenski značaj. Dandanes zahteva del občinstva preveč, če hoče umetniške užitke, kar jih nudijo slovenske organizacije v Mariboru, meriti že z velikomestnim laktom. (Dalje.)

NAŠE SLIKE.

Ljuba Babić ml., nečak pisatelja Babića Gjalskega, mlad umetnik monakovske šole, je ilustriral večje število narodnih pravljic, ki jih izdasta skupno „Matica Hrvatska“ in „Slovan“. V tej številki priobčujemo prvo pravljico „Zmaj in cesarjev sin“ (str. 215.—217.) z dvema ilustracijama, ki sta dodani kot umetniški prilogi, in sicer na str. 193. in 209. (prim. tekst pravljice na str. 216.). Motiv: Ljubezen cesarske devojke da mladeniču neizmerno moč; njena tuga je njegova sila, oboje pa da skupno z mago. (Pod sliko na str. 193. bi moralo biti: „gre poleg njega in venomer plaka“). — Iz serije slik jugoslovanskih krajev: Samobor, Zdravilišče v Samoboru (str. 213., po fotografiji), Pogled na Samobor z zdraviliščem v sredini (str. 214., po fotografiji). Več samoborskih slik smo priobčili že v zadnji številki in pri tem opozarjali na to romantično lečilišče pod Gorjanci; vendar je popraviti pomoto na str. 186.: dotična cerkvica je cerkvica Sv. Mihaela, ne Vrazove Sv. Ane. — Stari grad v Sisku (po fotografiji, str. 205.): „To si voli turški paša, ki se Turkom prav obnaša, kak bi vojsko skupaj spravil, da bi Sisek pod se zgrabil“ (Ravbar, 1. 1593.). Sisek je bil nekdanj kakor Karlovec za kranjsko kupčijo važna točka — zlivališče Kolpe in Save. — Otočac (str. 218.), nekdanja trdnjava v Liki, jugoiztočno od Senja; rečica Gacka je nekdanj tvorila tam otok in na tem otočiču je nastal Otočac. Kakor Sisek je Otočac spadal v vojaško granico. — Ob jezeru (idila, str. 217. po fotogr.). — Srbski profesorji ob prihodu v Ljubljano (str. 204., po fotografiji „Slov. Ilustr. Tedn.“) Dne 28. aprila je prispelo v Ljubljano preko 40 srbskih profesorjev z več damami; slika prikazuje hip, ko so izstopili iz vlaka in predno so jih mogli pozdraviti slovenski kolegi. — † Ivan Grohar: pokojni naš umetnik sredi prirode, ki mu je dala silo. Prim. naš članek str. 206. sl. — Vinjeta str. 196.

¹ Sredi svečana je objavilo društvo sledečo okrožnico: „Radi izredno slabega obiska letošnjih predstav je odbor sklenil tretjo predstavo v mesecu popolnoma opustiti. Vsled tega odpade že napovedana predstava „Graničarji“ dne 19. t. m. Upamo, da nam občinstvo tega ne bo štelo v zlo, kajti, ako vidimo, da se tako malo upošteva požrtvovalnost diletantov, dacele naši najpremožnejši inteligenti ne prihajajo k predstavam, je pač samo ob sebi umevno, da društvo ne more napredovati in da je primorano vsled žalostnih razmer storiti korak nazaj, ker mu drugače preti nevarnost, da vsled vednih izgub popolnoma propade. Obžalujemo sicer, da zadnemu s tem tudi naše pridne posetnike predstav, toda sila kola lomi in ako se naše stanje ne izboljša, bomo primorani, napraviti še en korak nazaj. Nismo se strašili dela in se ga ne bojimo niti v prihodnjosti. Tolaži nas pri tem žalostnem dejstvu zavest, da nas ne zadene krivda našega nazadovanja. Odgovornost naj nosijo oni, ki so nas v svoji malomarnosti in brezbriznosti pustili na cedilu.“

Slikarja napisov in lakirarja,
dekoracijska, stavbena in po-
 hištvna pleskarja

Delavnica: Igriške ulice št. 8
 Telefon 154

BRATA EBERL

LJUBLJANA

Tovarna oljnatih barv, laka in
firneža z električno gonilno
 silo

Trgovina in pisarna: Miklošičeve (Frančiškanske) ulice 6

Gričar & Mejač

Ljubljana

Prešernove (Slonove) ulice št. 9

priporočata svojo največjo
in najstarejšo trgovino z

**izgotovljenimi
oblekami**

za gospode in dečke, gospe
in deklice po najnižjih cenah

Predmeti, katerih ni v za-
logi, se izdelujejo po meri
točno in ceno na Dunaju.

Velika in moderna
zaloga oblek
za gospode, dečke, in otroke

A. KUNC

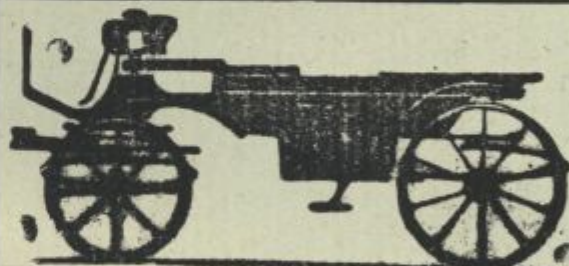
Ljubljana

Dvorni trg šte. 3

(na voglu Židovske ulice)

Strokovnjaška postrežba z
izbornimi izdelki, po nizkih
stalnih, na vsakem pred-
metu označenih cenah.

Naročila po meri točno in pri-
znano dobro.



Imam večjo zalogo

VOŽOV

vseh vrst. Vozove izdelu-
jem po najnovejši dunaj-
ski in pariški modli; tudi
stare vozove jemljem v
račun po visoki ceni.

Franc Visjan

izdelovatelj vozov

Ljubljana, Kolodvorske ul. št. 25

TOVARNA



POHIŠTVA

POŠTNOHRAN.
KONTO ŠL. 827375
TELEFON ŠT. 58.

IVAN MATHIAN

C. IN KR. DVORNI ZALOŽNIK ARHITEKT ZA NOTRANJŠCINE V LJUBLJANI

Umetno mizarstvo, tapetarstvo, preprogarstvo, kiparstvo in strugarstvo.

Založnik N. V. c. in kr. avstro-ogrske vojne mornarice; c. kr. avstr. drž. železnic; c. kr. priv. južne železnice.

Podjetje za cele oprave stanovanj, hotelov, sanatori, pisarn, toplic itd. — Ceniki in risbe na razpolago.

Najbolj varno naložen denar!
Največja slovenska hranilnica!

Denarnega prometa do
: 31. decembra 1910 :
nad 564 milijonov kron.

Stanje hranilnih vlog
čez 40 milijonov kron



Rezerzni zaklad nad
1,200.000 kron.

Mest. hranilnica ljubljanska

v Ljubljani, v lastni hiši, v Prešernovi ulici številka 3,

sprejema vloge vsak dan in jih obrestuje po 4¼% brez odbitka. Nevzdignjene obresti pripisuje vsakega pol leta h kapitalu. Sprejema vložne knjižice drugih denarnih zavodov kot gotov denar. Denar in knjižice se lahko pošiljajo po pošti. Za varnost naloženega denarja jamči zraven rezervnega zaklada še mestna občina ljubljanska z vsem premoženjem in z vso davčno močjo. **Izguba vložnega denarja je nemogoča**, ker je po pravilih te hranilnice, potrjenih po c. kr. deželni vladi, **izključena vsaka špekulacija** z vloženim denarjem. Za varčevanje ima vložene lične domače hranilnike, v podpiranje slovenskih trgovcev in obrtnikov pa **Kreditno društvo**. Posoja na zemljišča po 5% in proti poplačevanju dolga po najmanj ¼%. Dolžnik pa more svoj dolg ~~poplačati~~ poplačati tudi poprej, ako hoče. Posoja se tudi na menice in vrednostne papirje. ~~poplačati~~